

Előretöltés

helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

5 Lázár-Szűcs Anikó versei

6 Patyi Szilárd történelmi esszéje

14 Beszélgetés Silling István és Silling Léda néprajzkutatókkal

2019. február 15. II. évfolyam 2. szám

A távolban I.

vezérvers

Sinkovits Péter

Tiszteletkör

Ha majd a szavak kihunynak
s felfüggesztve csomókban a szárítón, –
elsétálok lassan,
egészen a tóig.
Tükre sötét,
az égbolt már alatta.

•
az eső zúg
a vers ver
a vér felfelé szökik

túsebző térkép leng
vigasztalan úrben

tárca

FEBRUÁRI REGGELEK

Gruik Ibolya

Kékcinege veri az ablakomat már kora reggel. Nem értem. Sose etetjük őket a párkányon, hiszen a macska is szívesen napozik a ház keleti oldalán levő ablakban. Ennek ellenére mégis... már napok óta idejár. Nézegeti magát az ablaküvegben, közben idegesen pillog hátrafelé, közeledik-e valami veszély.

És erőszakosan kopogtat. Csapkod a szárnyával, majd amikor cinegeraj lepi el a diófa ágait, csatlakozik hozzájuk. Elveszítem a tömegben...

Vajon mit akarhat? Éhes? Itt az erdő mellett található magának eledelt még így télvíz idején is. A szomszéd almafáin és naspolyacserjéin is akad ott hagyott gyümölcs. Vagy elfoglalták az odúját? Végigjárom a kertet, fületem a

fák törzsére tapasztom, kukucskálok a résekbe, óvatosan félrehúzom a kerítés melletti mogyoróbokor ágait, de semmi. Semmi, ami magyarázatot adhatna a jelenségre.

Kérdezem biológus kollégámat, mit gondol, mi történt a kismadárral. Azt mondja, ahogy röpköd a cinke a diófa körül, meglátja saját tükörképét a reggeli ablaküvegben, úgy hiszi, ellenséggel találkozott. Nekiámad. El akarja űzni a környékről.

Félreértettük tehát egymást. Nem ismerjük a másik jelrendszerét, viselkedési szabályait, ősi ösztöneit. Én a csukott ablakból segélykérésnek látom azt, ami számára reggeli táncuk megszokott ritmusának pillanatképe csupán.

Pedig ha kitágítanánk a beszéd határait, és a nyelvi rendszerek mögött a gondolatra figyelni, akár meg is hallhatnánk az ég és a föld hangját. Ha egyszer kicsit csendben maradnánk, a meghallgatás némaságával, odafigyelő kíváncsisággal fordulnánk szemtől szembe az étellel, talán észrevennénk, hogy megszólalnak a vizek, a fák, a madarak, a fű alól kibukó kis bogarak. Hallanánk, ahogy füttyül a szél a fejünk fölött, és fecske köszön ránk az ereszlől.

Állok az ablaknál, és eszembe jut, hogy milyen sok csend van már az életemben. Mennyi elhallgatás, fönnakadt szó, félbehagyott nevetés, megszakított gondolat rejtőzködik bennem. Ahogy apám int felém, utolsó kézmozdulatával elköszön. Ahogy öreg barátom búcsúzik cigarettá-

füstöt fújva maga elé, csöndesen. Ahogy egy hajtincs kibukik a bojtos sapka alól, bájosan. Mind néma üzenet. Jelek. Kitágított beszédhatárok mögötti szavak.

Elakad a lélegzetem, ahogy a februári reggelben ráébredek az összefüggésekre. A szeretet lehet a kulcs a megértéshez? Nyitott lélekkel odaállni egymás elé? Szembefordulni és figyelni? Régi telek borzongása fut át rajtam, hóolvadásillata van a levegőnek, jóízű öröm ez a korai óra a nekem rendelt időben.

Állok az ablaknál a februári reggelben, nézem a tél végi szürke égbolt bányáit felhőit, és várom a pillanatot, amikor szétzúzó gyönyörű madártáncot.

Kitárom az ablakot.
A kékcinege a diófán tollászodik.

ÖRVÉNYBEN

A folyó halkan csordogál. A parttól néhány méterre korhadt kőristörzs úszik. Az uszadékfán varjú tollászkodik. A szemközti sziget közelében örvények kavarnak. Mintha valaki egyszerre kihúzta volna több egymás mellé helyezett fürdőkád dugóját. A forgatagok elnyelnek minden hordalékot, ami a vízbe kerül. Azt mondják, ha beszippant egy, hagyni kell, hogy lehúzzon a mélybe. A víztölcsér lefelé szűkül, ezért lent könnyebb kitörni belőle. Kérdés, mennyire lehetséges adott helyzetben higgadtnak maradni és megfontoltan cselekedni. Szédületes erő húz lefelé, és bárhogyan is csapkodnál, vasmacskaként merülsz a mélybe. Azt sem tudod, lebegsz-e vagy úszol, élsz-e még vagy már meghaltál. Végtagjaiddal ösztönösen csapkods. Hallod a szádból kiáramló bugyborékok pukkasztását. Központi idegrendszeredben hatalmas robbanásként éled meg mindegyiket. A fejed satuban érzed. A tüdőd mindjárt szétrobban. Arra gondolsz, halak falnak majd fel, amikor a következő karlendítéssel a víz fölé kerülsz. Köpködsz, öklendezel, nem győződ magad teleszívni levegővel. Kihúznak az agyagos partra. Pokrócba csavarnak. A tábornótű mellé fektetnek. Pálinkával itatnak. Némán fekszel. Pehelyfelhők úsznak feletted az égen. A lemenő nap vörössében káprázik a táj.

Némán fekszem a parton. A csillagokkal teleszórt eget kémlelem. Ha behunyam a szemem, ellep az iszapos víz. A tűz pattog, az üveg körbejár. Frigyes lelkesen magyaráz. Keresztények nélkül kellene megélni a kereszténységet. A felekezeti hívők meglepte feltételezi a szellemi vezetők meglétét, ez pedig visszaélésekre ad lehetőséget. Érvei megkérdőjelezik a kereszténység erkölcsi alapját. Ha a hívő az elnyerendő mennyország érdekében cselekszi a jót, számító módon jár el. Sokkal értékesebb, ha valaki pusztán meggyőződésből teszi a jót. Magáért a jóért. Tamás vitába száll vele. A kereszténység komplexebb jelenség egy etikai kódexnél. A lelki támasz mellett az egyházi eljárároknak köszönhető számos társadalmi tevékenység megszervezése. Kérdezz meg egy egyedül maradt falusi nénit, mit jelent neki a templom. Olvass utána, a történelem során hány esetben segítette az egyház a nemzeti érdeket. Frigyes felesel. A nemzeti összemosása a ke-

Tető és létra

reszténységgel az őskereszténység elárulását jelenti. Krisztus elvetette a zsidó nacionalizmust, vallását az összes emberre kiterjesztette. És végtelen pacifizmust hirdetett. Tartsd oda a másik orcádat! Tamás közbevág. Ha az eszme, amit hirdetünk, magasztosabb nálunk, képmutatóvá válunk. A kereszténység senkitől sem várja el, hogy tűrje a bántalmazást. A szelídség erény, de maga Jézus sem gyakorolt mindig szelídséget. Félreértelmezted. Frigyes hevesen magyaráz. Ezen nincs mit értelmezni! Lehet vele egyetérteni vagy sem! Mindenki érti! Egyébként is, Krisztus tanításának semmi köze sincs fegyverek, katonák, zászlók és harcok felszenteléséhez. Hatalomhoz, tekintélyhez, gazdagsághoz. Maga Krisztus a képmutató törvénytörőket és farizeusokat megvetette. Fehérre meszelt síroknak nevezte. Kívülről szépnak látszanak, de belülről tele vannak mocokkal. A templom is egy meszelt sír. Kívülről szépen csillog, belülről azonban tele van álhívőkkel! Tamás hosszasan nézi a tüzet, majd felemeli a tekintetét Frigyesre. Isten háza mindenki előtt nyitva áll. Nem a befogadó bűne, ha az érkező lelkiülete kifogásolható. Miki egy fahasábot dob a tűzre. Felizzik a parázs. Apró

tűszikrák táncolnak fel az éjszakában.

Éles sikoltásra ébrednek. Iszonyatosan lüktet a fejem. Kitémolygok a sátorból. Miki és Tamás némán állnak a vízparton. Lábaik előtt meztelenre vetkőzve hanyatt fekszik Frigyes. Egy hatalmas seb éktelekedik a gyomrán. Kiürítettük az üveget, levetkőztünk és a vízbe mentünk. Sokáig úsztunk. Sötét volt. Egyetlen csillag sem csillogott az égen. Csak a végtelen feketeség: felettünk, alattunk és körülöttünk. Tamás halkán, tagoltan beszél. Én kijöttem, megtörülköztem és lefeküdtem. Azt mondta, csobban még egyet. Felmászott erre a fára, és az egyik víz fölé hajló ágról a mélybe vetette magát. Felszúrhatta magát valamivel, aztán meg elvérzett? Miki tenyereit egymáshoz dörzsölgetve töpreng. És ha esetleg valakik, amíg mi aludtunk... Hosszasan hallgatunk. Értésíteni kellene valakit. A kialudt tűz mellől felemelem az egyik pokrócot, kissé kirázom, és Frigyesre terítem. De mi lesz velünk? Mi lenne, baleset volt. Elhiszik? Miért ne hinnék el? Nem tudom. Van valami, amit még nem mondtál el? Nincs. Vagyis igen. Lökdösődünk.

Kicsit incselkedtem vele, az érdekelte, mennyire tudja tartani magát az elvekhez, amiket hangoztat. Hallottátok, egész este provokált. A másik orcájára voltam kíváncsi. Együtt mentünk fel a fára. Ott is dulakodtunk egy kicsit. Igazából én löktem a vízbe. Többé-kevésbé baszkodásból. Különben is a vízbe vetettük volna magunkat. Azért másztunk fel a fára. Azonnal utána is ugrottam. Mindketten kiúsztunk, én megtörülköztem és lefeküdtem, ő még maradt. Azt mondta... Nem emlékszem, hogy bármit is mondott volna. Semmit sem vettem észre. Hosszúnak tűnő rövid csend. Tüntessük el! Egyikünknek sem hiányzik a felesleges macera. Kezdődik az egyetem. Neki meg már úgyis mindegy. Mikivel összenézünk.

A gumicsónakba tettük az ásót és a fejszét, majd rájuk fektettük a pokrócba csavart holttestet. Lassan tolvá magunk előtt a csónakot, beúszunk az örvénylő folyón a szigetre. A közepén a szikes földben mély gödröt ástunk, teleszórtuk száraz gallyal és levéllel, azokra testesebb faágakat dobáltunk, leeresztettük szegény Frigyeset, és alágyújtottunk. Iszonyatosan füstölt. Hordtuk a fát rendesen,

Sándor Zoltán

de nemigen segített. Így sosem ég el! Temessük be, és húzzunk innen! Most már szó sem lehet róla! Egy vadászkutya simán kiszimatolja! Miki kiúszott a partra, és csakhamar egy kanna benzinnel tért vissza. Az összeset ráöntötte. A tűz pillanat alatt fellángolt. Egymás mellett állva néztük a haj perzselődését, hallottuk az iszonyatos hőben összeroppanó csontok pattogását, az égő hús szaga terjengett a levegőben. Felváltva hánytunk. Ha éppen nem rókáztunk, akkor rendületlenül gyűjtöttük és dobáltuk a tűzre a fát, egy pillanatra sem hagyva kialudni. Alkonyodott már, amikor Tamás megkért bennünket, hogy mondjunk el közösen egy imát. Miki azt mondta, minek, úgyis ateista volt, aztán mégis mindhárman elmotyogtuk a miatyánkot. Talán magunkért. A miriádnyi csillag néma tanúként pislálkolt az égen, amíg úsztunk vissza a túloldalra. Másnapra olybá tűnt az egész, mint egy rossz álom. Ma is olyan.

Nem tudom, lehetséges-e múltbéli önmagamról első személyben beszélni. Saját testben maradvá emlékezni magamra. A múltam én vagyok? Vagy a valaki a múltamból, aki úgy rémlik, hogy én vagyok, tőlem teljesen független személy? Én és én: egy vagy két egyén? Tamás reverendába bújt a sajátja elől. Miki Kanadába menekült gépeket szerkeszteni az övétől. Én maradtam sebészszékével a kezemben magammal. Ezeregyszer megpróbáltam letenni a fegyvert. Kinyújtani felé a kezem. Műtét közben a kórházban, karitatív jellegű akciók során, az Orvosok Határok Nélkül gyéren felszerelt táboraiban. Kitérni az időből, amely örvényként magába szippantott. Választ kapni a kérdésre: létezett-e egyáltalán Frigyes? És vajon én léteztem-e? Reggelre eltűnt. Ezt mondtam a nyomozónak. Mindannyian ezt mondtuk. Úszni ment, és nyomra veszett, valószínűleg örvény. Napokig bűvárokkal keresték. Hónapokig minden csöngetésre, telefonhívásra, koppanásra megrezzenem. Kiderült! Most jöttek értem! De nem jöttek. Sohasem. Azóta is folyamatosan érkeznek. Mint akit bezártak egy időkapuszalába, állandóan ugyanaz a kép pereg előttem. A sziget közelében örvények kavarnak. A túloldalra úszott kőristörzs belefut az egyikbe. A varjú az uszadékfáról felröppen a magasba. A folyó halkán csordogál.

A MEGSÁRGULT LEVELEK HALÁLKERINGŐJE

Agárdi Gábor

1962 óta nem engedett be fényt a hálószo-
bájába. Csupán a régi redőny résein szű-
rődött be olykor egy kis világosság. A fél-
homályban Yves Montand felvétele szólt a
megkopott hangszórókból. Hulló falevelek-
ről dalolt, és arról, hogy régen mindenkire
dőlt a fény. Kozma József szerezte a zenét,
aki maga is egy kis sötét szobában alkotott
a fény városának árnyékában. Jules, a vén
vendéglátós ezt hallgatta, újra meg újra.
Folyton a régi lemez. A karcos korongon
is meglátszódtak az évek, ahogy az arcán.
A szekrényében száradtak a mosodában
gőzölt ingek és a vasalt nadrágok. Az ágya
kemény volt és meggyötört, mint az élete.
Az asztalán pihenő pohárban kétujjnyi
cognac volt, négy jégkockával és pár csepp
vízzel. Foteljébe rogyva belekortyolt, majd
balzsebéből áttett öt frankot a jobbra, mert
semmi sincs ingyen.

Hat évtizede annak, hogy igazán bele-
kóstolt az életbe. Azóta mindennap legurít-
tott legalább fél deci borpárlatot. Azt várta,
hogy örökre elaludjon. Nap nap után így
hajtotta álomra a fejét. Azon a reggelen is
ötkor ébredt. Beszappanozta arcát, és simá-
ra próbálta borotválni a ráncait. Magára
locsolt egy picit a kölnijéből, és felöltözött.
Mandzsettáin ezüstös gombok, remegő bal
kezét pedig az a karóra ékesítette, amelyet
első nagy borraalójából vásárolt. Mindig
megfényezte egy picit, mielőtt kilépett az
utcára. A hajnali nap is bántotta a szemét.
Csupán a kávéházak halovány fényét és
az éjszakai kandaláberek visszafogott ra-
gyogását tűrte. Útközben megállt a sarki
péknél, hogy vegyen egy vajas kiflit. Sosem
kért mást. E téren kérelhetetlen volt. Ha az
útépítők elkapkodták a frisset, akkor a szá-
razat vásárolta. Mielőtt kinyitotta volna az
éttermét, elsétált a Mirabeau híd lábához.
Oda, ahonnan gyerekkorában dobálta a
kis kavicsokat a Szajnába. Mindig volt nála
egy. Vénen is elhajította volna, mint akkor,
de erőtlen ujjait már nem tudta összeszorí-
tani. Lábai is elgyengültek, hiszen mindig
ott állt a mindenkori vendég mögött, egy
picit balra. Figyelte a betérő kuncsaftokat.
A fiatalokat, a korabelieket. A mámorosan
másnaposokat. A feketébe öltözött, ma-
gányos özvegyeket. A férjüket megcsalni
készülő, feltűnően flörtölő hölgyeket és a
szeretőjüknek szerelmet színlelő férfiakat.
Mégis belefáradt. Szombat volt, amikor a
hullámok mélyébe vetette magát.

Sosem jegyzem meg az ilyesmit, de ak-
kor a nap sem sütött. Nem mutatkozott.
Mintha tudta volna, hogy Jules örökre
elmerül egyetlen igaz szerelme, a Szajna
ölelésében. Senki sem sejtette, hogy ez
lesz a vége, csak talán Isten, aki magához
szólította, hogy a Café Mennyországban
szolgálja fel az italokat. Amikor megtud-
tam, úgy bögttem, mint egy óvodás. Nem
mehet el, nem hagyhat itt csak úgy. Kinek
lesz ezután néhány jó szava hozzám, ha
már túl sokat ittam? Ki fog fütttyenteni az
első szabad taxinak, ha már a fejem sem
tudom majd felemelni? A temetésén nem
volt pap. Nem szerette őket. Én mondtam
egy Jacques Prevert-verset. Mindig azt haj-
togatta nekem, ha itt hagyja ezt a világot,
akkor így búcsúztassuk. Reméltem, hogy
nem én leszek az, akinek ezt meg kell majd
tennie. Nem esett nehezemre, csak fájt. In-
kább a lábamat vágta volna le a lyoni gyors,
mint azok a sorok... Ő mindenkit tegezett,
akit szeretett, még azokat is, akiket sosem
ismert, mert közvetlen ember volt. Túl a
nyolcvanon görnyedt testét már alig tartot-
ta, ám minden évben, amikor beköszöntött
az indián nyár, csodálattal nézte az aranylő

levelek halálkeringőjét. Sétált a megsárgult
lombok és emlékek sugárútján. Tudta, hogy
számára már csak ez maradt. A nosztalgia.
Legalább ez. Amikor meghalt, eldöntöttem,
hogy többet sosem fogok inni. Azóta a szó-
dán kívül semmi sem csúszott le a torkom-
on. Egy korty cognac sem. Pedig mennyi-
re szerettem, Istenem! A nyári melegben
egy hideg borpárlat. Négy jégkockával, és
pár józanító pofonnal az élettől. Pontosan
úgy, ahogy Jules is szerette. Pedig azt lan-
gyosan szokás inni, egy kávészemet ropog-
tatva, de én nem törődtem vele, ahogy ő
sem. Amikor Jules elment, elgondolkod-
tam azon, hogy én is a Szajnába vessem-e
magam, hogy mielőbb találkozassak vele
ismét, de valahogy... Nem is tudom, mi tar-
tott vissza. Túl gyáva voltam az egészhez.
Ha én is elmentem volna, akkor már csak a
macskakövek őriznék a legendáját.

Azóta sokszor eszembe jut. Olyan volt
ő nekem, mintha a nagyapám lett volna.
Amikor elsétálok egykori étterme, a Le
Petit Parisien előtt, még mindig hallok a
harmonikát. „Mennyi fény... egy fél pohár
ánizs, és tudod, hogy Párizsban élsz.” Foly-
ton ez a könnyed kuplé jár a fejemben. Azt
hittem, hogy ez a sejtelmes város megad-
ja majd, amit kérek, de mégsem így lett.
Elvette a legjobb barátomat. Közben meg
arra jöttem rá, hogy én lettem Jules! Sé-
tálgatok a megsárgult levelek halálkerin-
gőjében gyönyörködve, és közben nézem,
ahogy az őszi szél elhordja őket...

Takarásban

Vörös szalagos fázis

GUNNAR

Gunnar nem értette a politikát. Nem is nagyon érdekelte, mert falujában teljesen mindegy volt, ki mire szavaz, életét az nem befolyásolhatta. Megvolt mindene: egy emberöltőt letöltött a helyi asztalosműhelyben, ahol a környéken merészkedő fenyőfákból egyszerű, de olcsó szekrényeket készítettek, s napi rutinját semmi sem zavarhatta meg, hiszen ugyanaz volt a fa és a gyalu is, s már szinte a zsigereiben érezte a gyorsan faragott tiplik meg a már vagy száz éve használt enyv szagát. Nem volt nehéz dolga. Neki csak az volt a feladata, hogy méretre vágja a gyantaillatú léceket, egy kicsit megdolgozza őket, s ezért rendszeresen megkapta a fizetését, épp annyit, hogy az neki elég legyen.

Gunnar elégedett volt az életével. Volt otthon két tehene, az istállót pedig minden öt évben újramázolta. Úgy érezte, ezzel az állatoknak is jobb, meg hát ott volt a kis asztalkája is, amelyen évtizedek óta pucolta azokat a méretes csukákat, melyeket a közeli tóban fogott ki. Kicsit unták már a ragadozókirály fehér és száraz húsát, de másfajta úszó jószág nem nagyon akadott a horogra, és a felesége megtanulta, miként kell azt jóízűen elkészíteni. Gunnar kedvence

az volt, amikor az asszony bepánította a szeleteket, pórégagymával rétegesen tálba rakta, kaporral ízesítette, meg nyakon öntötte az egészet jófajta házi tejszínnel, s a lerniben pirosra sütötte.

A faluban nem volt kocsmá. Gunnar nem is hiányolta, de időnként megkívánta az alkoholt. Nehéz volt elviselni azt, hogy télen már kora délután lemegy a nap. Ilyenkor mindig úgy érezte, élete sokkal gyorsabban múlik, s elugrott azért a házi párlatért, amelyet egy '56-os magyar főzött otthon. Az egykoron pesti öregúr először kuktában próbálkozott mindenfajta gyümölcscsel, de sehogy sem érte el az otthoni ízt, ezért végül belenyugodott a vodka egyszerű receptjébe, illetve a házi tömény legegyszerűbb változatába, cukorral, élesztővel. Nem volt finom, de Gunnar elégedett volt a hatásával, hiszen a faluban ez volt az egyetlen kifőzde, s csak fél napig fájt tőle a feje.

Gunnar nem nagyon érdekelte a világ. Szomszédjaival nem járt össze, s az sem érdekelte nagyon, hogy a falu másik szélére teljesen érthetetlen beszédű embereket helyeztek el. Volt ott néhány elhagyatott tömbház, melyeket már senki sem lakott, s oda rak-

ták azokat. Csodálkoztak is a helyiek, mert az épületeket már rég lebontásra szánták, de alapjában nem nagyon izgatta őket a dolog, hiszen a falu azon részét nemigen járta senki. A maradottak annak idején nem is tudták, minek emeltek fel azok az emeletes házakat, hiszen a faluból csak elköltöztek a fiatalok, betelepülő nem volt. Az öregek közül néhányan oda-költöztek, de egyébként mihaszna kis lakótelepet húztak ott fel, az erdő szélén, ráadásul nem kis emelkedő vezetett arra a részre.

Gunnar szerette a faluja nyugalmát. Ha nyüzsgésre vágyott, hát beautózott harmincéves Volvójával a városba. Ott vette az önjáró fűnyíróját is, ami nagy bol-

dogsággal töltötte el, mert a ház mögötti pázsit gondozása már nyűg volt a számára. Ezt a szerkentyűt legalább tolni nem kellett, de aztán azon gondolkodott, vajon miért nem vett fűnyíró traktort, hiszen annak használata még egy kis mókával is jár.

Gunnar azonban mást is látott a városban. Verekedtek az utca sarkán. Falujában ilyet nem tapasztalt, mert ott igazából verekedni sem volt miért. Egyszer, még süldő korában összekapott egy helyivel a szomszéd lány miatt, de annak már vagy negyven éve, így hát Gunnar értetlenül állt a történekek előtt. Aztán az történt, még az sem tetszett az egyiknek, hogy valaki nézi őket.

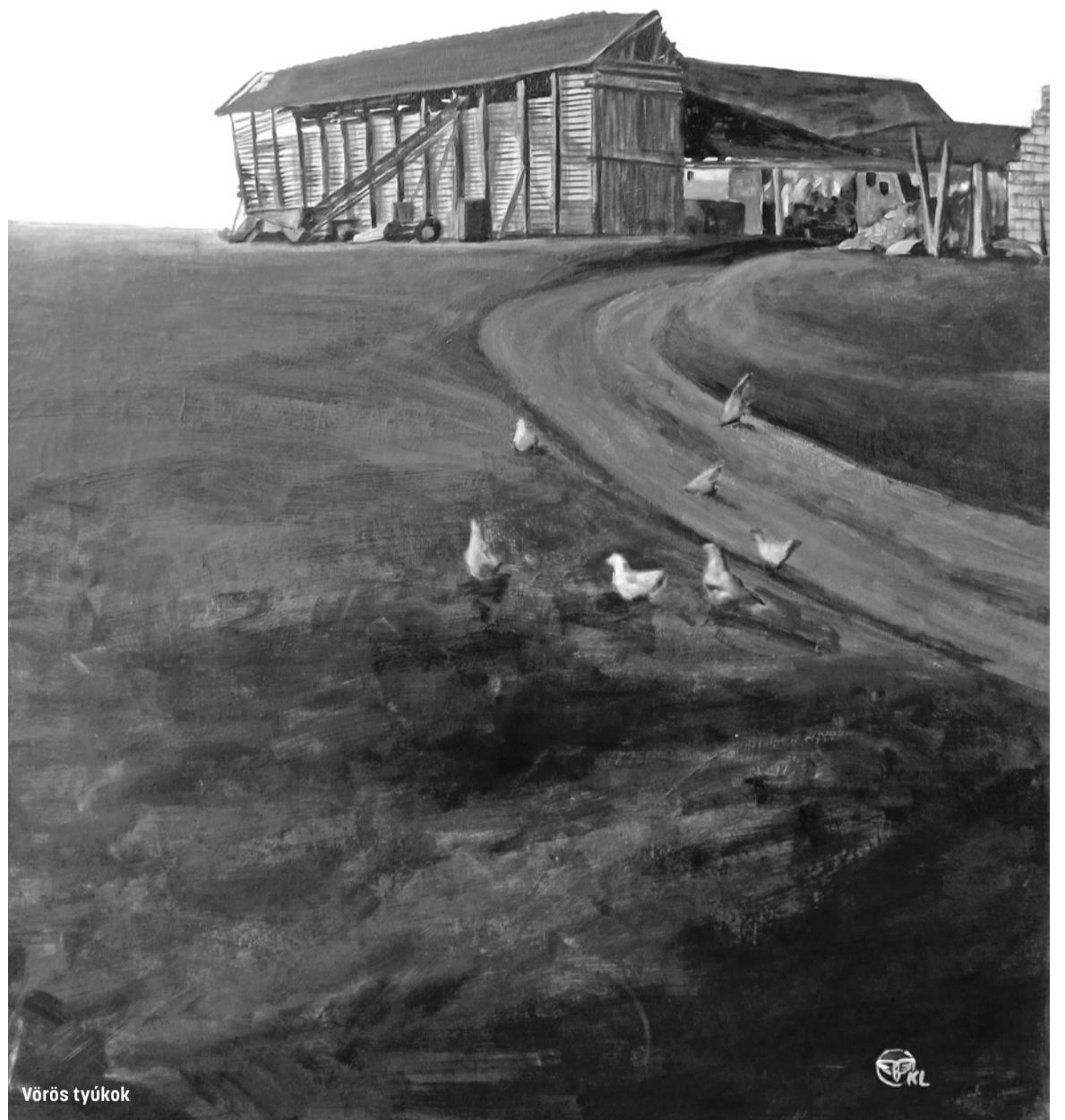
Laták C. István

Valami értetlen nyelven ordított oda neki egyet, és Gunnar nem értette, hogy két másodperc múlva miért vágta orron.

Gunnar attól kezdve nem szerette a várost. Ha lehet, még többet simogatta a fenyőléceket, a rogyadozó kerítést is megjavította, s még szomszédjával is szóba elegyedett. Kiderült, hogy mindketten szeretik a húsgombócot.

Gunnar többet nem járt a falu azon részére, ahol idegenek voltak. Pedig, ott volt a kedvenc töltőállomása, ahol még nyerc szelvényeket is kapott néha.

Inkább elautózott a falu távolabb eső részébe, ahol ugyan hasonlóan jó üzemanyagot kapott, de kupont nem.

Vörös tyúkok

GUNNAR HORGÁSZHELYE

Gunnarnak nem volt sok más elfoglaltsága. Ha ledolgozta a magáét, csak azt leste, vajon milyen időjárást jósolnak, de igazából az sem nagyon érdekelte, mert nem a hideg vagy a meleg, a hó vagy az eső, egyáltalán semmi sem volt döntő, hogy kedvenc időtöltésének, a horgászatnak éljen. A meteorológia csak megerősítette abbéli elhatározásában, hogy bizony ő aznap is a vízpartra megy.

Nem tudni pontosan, vajon Gunnar vérében volt-e a pecázás, de ő úgy tartotta, hogy az a legjobb időtöltés. Immár vagy negyvenöt éve, amikor nagyapja megmutatta neki azokat a „titkos” helyeket, ahol mindig nagy halat lehet fogni.

Valóban pazar horgászparadicsom volt az övé. A tenger azon részében honosak voltak az édesvízi halak, mert az alacsony sótartalom miatt oda is kimerészkedtek. A csukák dagadtra híztak, hiszen kedvükre rabolhattak, s a hármashorogra ritkán akadt ötökilónál kisebb.

Gunnar azonban tudott még ennél is titkosabb, még csodálatosabb helyet, amiről az öregfater ódákat zengett. S valóban: az év megfelelő néhány órájában a mennyországban érezte magát. A tengerből ugyanis egy keskeny kanális egy kicsiny tóba vezetett, s évente egy-két nap oda jártak ívni a halak, méghozzá a megtermett, ivarérett példányok. Ez az időszak csak arról szólt, vajon óránként hány többkilós példányt

fog ki az ember, s Gunnar tapasztalatból tudta, visszaengedni a gyönyörű példányokat több időbe telik, mint kifogni őket.

Gunnar nagyon büszke volt magára, hogy ilyen titok birtokosa, bár azért tudta, hogy a tőle két utcával lejjebb lakó Olaf bácsi is ismeri a féltve őrzött titkot, mert félúton arrafelé nem egyszer rákacsintott. De Olaf bácsi már vagy húsz éve nem horgászott, hanem csak beletörődve tűrte, hogy a szomszédasszony hetente párszor átmejj hozzá, s ilyenkor talán még főtt ételt is ehet. Olaf bácsit ugyanis nem látogatta a két fia. „Messze” laktak tőle, a főváros mellé költöztek, s bár autóval csak néhány óra volt a távolság, havonta csupán egy-egy hívásra futotta, vagy még arra sem.

Olaf bácsi tehát nem jelentett már veszélyt a titkos horgász helyre, s ezért Gunnar teljes nyugalommal indult el kedvenc időtöltésére, kedvenc helyére. Úgy sejtette, most lesz az a pár óra, amikor csak be kell dobni. Talán még csali sem kell, hanem a nemes jószágok már arra is kapnak, ha a horog villog a téli napsugarak fényében. Gunnar maga is furdózott ebben a nap-sütésben, s nem egyszer derűsen gondolt vissza arra az esetre, amikor csukákra dobált egy moszatos szikláról, s egy óvatlan pillanatban nyakig belecsúszott a jégtől hátrásodó tengerbe. Mivel harmincéves csotrogányában a fűtés már csak fűjdogált, nem tudott mit csinálni, hanem tü-

zet gyújtott, csuromvizes ruháit felakasztotta az ágra, s gatyában pecázott tovább.

Gunnar akkor nem fázott meg, s attól kezdve nem félt a hidegtől. Az öregapjától örökölt, többször már összefércelt, egyszerű felszerelését szorgalmasan cipelő bőrtáskáját lóbálta akkor is, amikor arra lett figyelmes, hogy a titkos helyén két illető veri egy hal fejét, divatos tréningruhában. Gunnar nem értette az egészet. Egyrészt, ilyen öltözékben még nem is látott életében horgászt, másrészt, nem értette, miért verik annak a méretes angolnának a kobakját.

Kellő távolságról szemlélte az egészet, s amikor észrevette, ők is észrevették, odaszólt. „Nem kell annak a jószágnak a fejét verni, mert attól a szegény még nem döglik meg. A farkában van az idegközpontja, így csak rá kell arra lépni, s megmerevedik a hal”. A divatos „szabadidősök” egy pillanatra leálltak a hal ütlegetésével. Kis időre abbahagyták a csapkodást, s furcsa akcentussal valamit mondtak is.

Gunnar nem értette, mit mond a két „kolléga”. Azt azonban sejtette, hogy azok sem értik őt, mert kisvártatva ismét az angolna fejét verték, s már vagy könyékig vé-

resek voltak. Gunnar legszívesebben megmutatta volna nekik a rutint, de ekkor eszébe jutott, hogy nem is olyan régen milyen pofont kapott a városban.

Arrébb állt. Egy néhány kilométerre odébb benyúló öbölkét választott, de aznap nem fogott semmit sem.

Gunnar szomorú lett. Féltve őrzött titka, nagyapja titkos helye immár nem volt titkos. A következő évben is tudta a pontos időt, amikor ki kell menni a haltól nyüzsgő csatornára, de valahogy otthon maradt.

Akkor is, meg a következő évben is.

Lázár-Szűcs Anikó

Írj a csendről

Írj a csendről
aminincs
amihiány
Fáradtmegnyugvás
lenne – ha volna
Fehérvagyfekete
de nem színes
szürkesem
Írj a néma
percekről
miutánvalami
vala
mi
elillan
Írj a csendről
amimagány
amisajog
A visszhangról
a tömjénszagú
templomban
Egyhangú
rózsafűzér
mormolás
Fogja a mama
a kezed
és a szájára
tesziujját
hogycsss

Ginkgó

Lányommal
sétálunk,
kevert tojássárgája
a nap –
(a mama keverte
erős, vézna kézzel.
Vártuk,
ropogott a fogunk között
a kristálycukor).
Ragyog a ginkgófa,
csorognak a levelei –
piciny, arany legyezők,
puhán érdes
hullámok
simogatják ujjam.
Ha ez nem volna,
milyen üres lenne
ez a hely –
mint a kezem
kezed nélkül.
Ha ez nem volna,
mibe ugranál,
mit túrna
cipőnk hegye?
„Olyan, mint
a habléány farka”,
mondod.
És tényleg.
Nézem, ahogy elfutsz
a hasonlattal.
Nem szárnyat,
uszonyt adnék neked.
Ne szállj túl közel
a keverttojás naphoz.
Arany ginkgószyonyt adnék,
hogy magabiztosan ússz
a sellőkkel.
A víz alatt
nem hallani énekük.

Mimóza

Február vagy.
Minden bolyhos
bogyód egy nap –
hideg még,
de aranylik a remény.
Leveleid összesimulnak,
zöldjük olaj.
Sok éve, 14-én,
anyámat köszöntötte anyósa,
és csodálattal bámultam
az egzotikus csokrocskát,
az időutazót
a barna kerámiavázában,
csak ő adhatta azt akkor,
és megjegyeztem, mi nyílik
valahol ilyenkor.
Néhány éve
láttam bokraid
a Leslandes-ban,
aranyba borult a part,
a február.
Ujjaim, orrom
pollenburkolt
gyermekujj, -orr –
és ott volt
a két idősebb nő is velem,
az ügyetlen köszöntő,
a másvilági csokor.
Vittem én is a virágból,
friss vízbe raktam
a februárt –
de mint az újévi pezsgő éjfél után,
lapos lettél,
gyorsan megadtad magad.
Néhány óra múlva
önmagad fakó, tömör
árnyékává váltál,
és lehajtottad apró gyöngyeiddel
a fejed.

Élni

ropog a zöld
s talp alatt a csigaház
mi lenne ha
ha
házunk konkáv üregeiben
önmagunkra találánánk?
tekerednénk
vagy tömörödnénk
hogy önmagunkba ütközzünk?
innen nincs menekvés.
nedveinkben áznánk
és bárkivel oszthatnánk azt
de nincs benn hely már –
puha testünk
az egyetlen lakó.
mi lenne ha
ha
önmagunknak
szerelmet vallanánk
ha rájönnénk
hogy nedvünk életet
hogy nedvünk édes
ha rájönnénk
hogy bújhatunk
kostolghatjuk
puha testünk váladékát
(ami utánunk megmarad)?
de ha ízlik is
egyetlen félrelépés
egyetlen kegyetlen
emberi beavatkozás
és talp alatt
roppan a csigaház.

Traktor a távolban

Hárs

Futólépés közben
a számban a szó
mert van olyan szó
ami illat
és mozdulat egyben
De elillan

mert megzavar
a szomszédasszony
ócskaparfűmös
éles jónapotja
Rohanok
az utcán
mélyeket lélegezve
Nem
nem élni akarok
éljen helyettem ez
a pillanat
csak szüljek szót rá
idéznek ősi ösztönt

Ugye olyan mint tavaly
az idén is
a hárs
ha virágzik?
Ugye olyan
mint mindig?

Újraértelmezések

Moi, c'est plutôt l'ombre, finalement,

mondta
és kísértáltál.
Vissza az árnyékba
és alá –
ahol éj a nap is
böjt az isten
és kéj az éhség
ami
mint valami
opál bogár
bebocsátást követel.
Valami mindig túléli a böjtöt.
És az érett kékség illata –
az az én szívem.

Jardin bleu

A meggy magok
a talpadhoz ragadnak
A szerelem kék és visszavág
Rothadó meggy mag illatú
Óvatosan lépj –
(egyesekek otthona)
ez én vagyok
kékben

Lakatlan fázis II.

átmentett történelem

SZABADKAI „KOMMÜN-PUCCSISTÁK” A BÍRÓSÁG ELŐTT

Patyi Szilárd

Idén száz éve annak, hogy Magyarországon 1919. március 21-én Kun Béla vezetésével megalakult a Tanácsköztársaság. Az új államforma nem jelentett mást, mint a kommunisták diktatúráját, amelyet az őszirózsás forradalom kormánya és Károlyi Mihály megbuktatása után tudtak megvalósítani. A rendszer vélt és valós ellenségeivel a Vörös Őrség és a Szamuely Tibor vezette „Lenin-fiúk” számoltak le. A százharminchárom napig tartó rémuralom halálos áldozatainak a számát háromszáz és hatszáz fő közé teszik.

A Tanácsköztársaság uralma a Délvidékre nem terjedt ki, mert akkora már a területet birtokba vették a szerb csapatok. A magyarországi események azonban szűkebb pátriánkra is hatással voltak. A szerb hatóságok Kun Béla hatalomra jutása után a kommunizmus elleni védekezés ürügyét használták arra, hogy üldözzék a magyar szervezkedőket. Így tisztségviselőket, vasutasokat és földbirtokosokat egyaránt azzal vádoltak, hogy kommunista agitációt folytattak. Az ürügy 1919. augusztus 1-je, a Tanácsköztársaság bukása után is fennmaradt. Ennek egyik legkirívóbb esete a szabadkai vasutassztrájk idején lezajlott fegyveres felkelés, az úgynevezett „áprilisi kommün-puccs” és az azt követő statáriális tárgyalás.

A MÁV szabadkai vasúti igazgatóságának palotája - ma az Ivan Sarić Műszaki Középiskola épületet

*Ostromállapot
Szabadkán*

Szabadkát 1918. november 13-án vették birtokukba a szerb csapatok. Ezzel a város magyar lakossága kisebbségi sorba került. Az Országos Magyar Párt 1922-es megalakulásáig a délvidéki magyarság semmilyen nemzeti párttal vagy érdekvédelmi szervezettel nem rendelkezett, amely kiállt volna jogaiért. Ezt a szerepet egy ideig a szabadkai vasúti igazgatóság alkalmazottai töltötték be. A belgrádi fegyverszüneti egyezmény értelmében a vasutasok

1920 januárjáig a magyar állam alkalmazottai maradtak. A vasutasok Magyarországról kapták fizetésüket, a vasút jövedelmeit a magyar államkasszába fizették be, az előléptetésekről és kinevezésekről pedig a Magyar Államvasutak (MÁV) vezetői hoztak döntést. Így a helyi vasutasok az anyaországgal történő kapcsolat tartás fontos szereplőivé váltak. Az általuk szervezett sztrájkok alkalmával pedig nem csak szociális követelésekkel álltak elő, de tiltakoztak például a magyar lapokat is sújtó cenzúra ellen, követelték a hűségeskü eltörlését vagy éppen az elbocsájtott magyar tisztviselők visszavételét.

1920. április 16-án a szabadkai vasúti igazgatóság magyar vasutasai csatlakoztak a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban zajló általános vasutassztrájkhoz, hogy így tiltakozzanak a készülő igazságtalan békeszerződés ellen.

Másnap a vasúti igazgatóság rendeletben szólította fel a vasutasokat a sztrájk befejezésére.

„A vasutakon kiűtött sztrájkhoz az újvidéki és szabadkai átlomások személyzete is csatlakozott és elérte azt, hogy a forgalom részben szünetel. Mivel Bácska megszállott területen van, ezért az Igazgatóság az egész személyzet figyelmét felhívja arra, hogy a vasúti sztrájkot a megszálló hatóság elleni lázadásnak minősíti, és ez esetben, az összes vasutasok a hadbíróóság ítélete alá esnek. Ennek alapján felhívom az egész személyzetet, hogy e rendelet megjelenésétől számítva 10 órán belül rendes szolgáltatásra jelentkezzenek, mert a határidő letelte után, ha a személyzet továbbra is sztrájkol, akkor a katonai hatóság veszi át az egész személyzet feletti rendelkezést, katonai törvények szerint, amelyek igen szigorúak. A katonaság teljes mértékben

igénybe fogja venni a katonai törvények szigorát úgy a sztrájkolókkal, mint azoknak családtagjaival szemben” – fenyegette a rendeletben alkalmazottait az igazgatóság.

A vasutasok azonban nem hagyták abba a sztrájkot. Sőt Április 18-án általános sztrájk vette kezdetét Szabadkán. Az üzletek, kávéházak, éttermek bezártak. A villamostelep munkásai szintén beszüntették a munkát. Ennek következtében a villamosok nem közlekedtek, az áramszolgáltatás pedig leállt. A hatóságok erőszakkal igyekeztek letörni az egyre szélesedő sztrájkmozgalmat a városban. A tulajdonosokkal kinyitatták az üzleteket és a kávéházakat, de a munkások nem álltak munkába. A sztrájk ideje alatt a helyi lapok nem jelenhettek meg.

Április 19-én, a városháza előtt, tüntetés kezdődött a hatósági erőszak ellen. A tömeget a katonaság feloszlatta.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

Agárdi Gábor (1987) író, újságíró (Szabadka)

Brenner János (1985) szerkesztő, tanár (Újvidék - Szabadka)

Fekete J. József (1957) író, újságíró (Zombor)

Fodor István (1953) nyugalmazott szerkesztő, újságíró (Zenta)

Gruik Ibolya (1960) újságíró, szerkesztő (Zenta)

Laták C. István (1967) újságíró, szerkesztő (Zenta)

Lázár-Szücs Anikó (1981) tanár (Zenta)

Mezei Zsófia (1984) újságíró (Zenta)

Molnár Tibor (1966) főlevéltáros (Zenta)

Patyi Szilárd (1987) tanár, újságíró (Szabadka)

Sándor Zoltán (1973) író, újságíró (Szabadka)

Sinkovits Péter (1946) író, nyugalmazott szerkesztő (Zenta)

Suhajda Zita (1970) képzőművész, tanár (Palics)

Wilhelm József (1970) író, tanár (Doroszló)

Lapszámunkat Sándor Laura munkáival illusztráltuk.

A szabadkai pályaudvar belső része

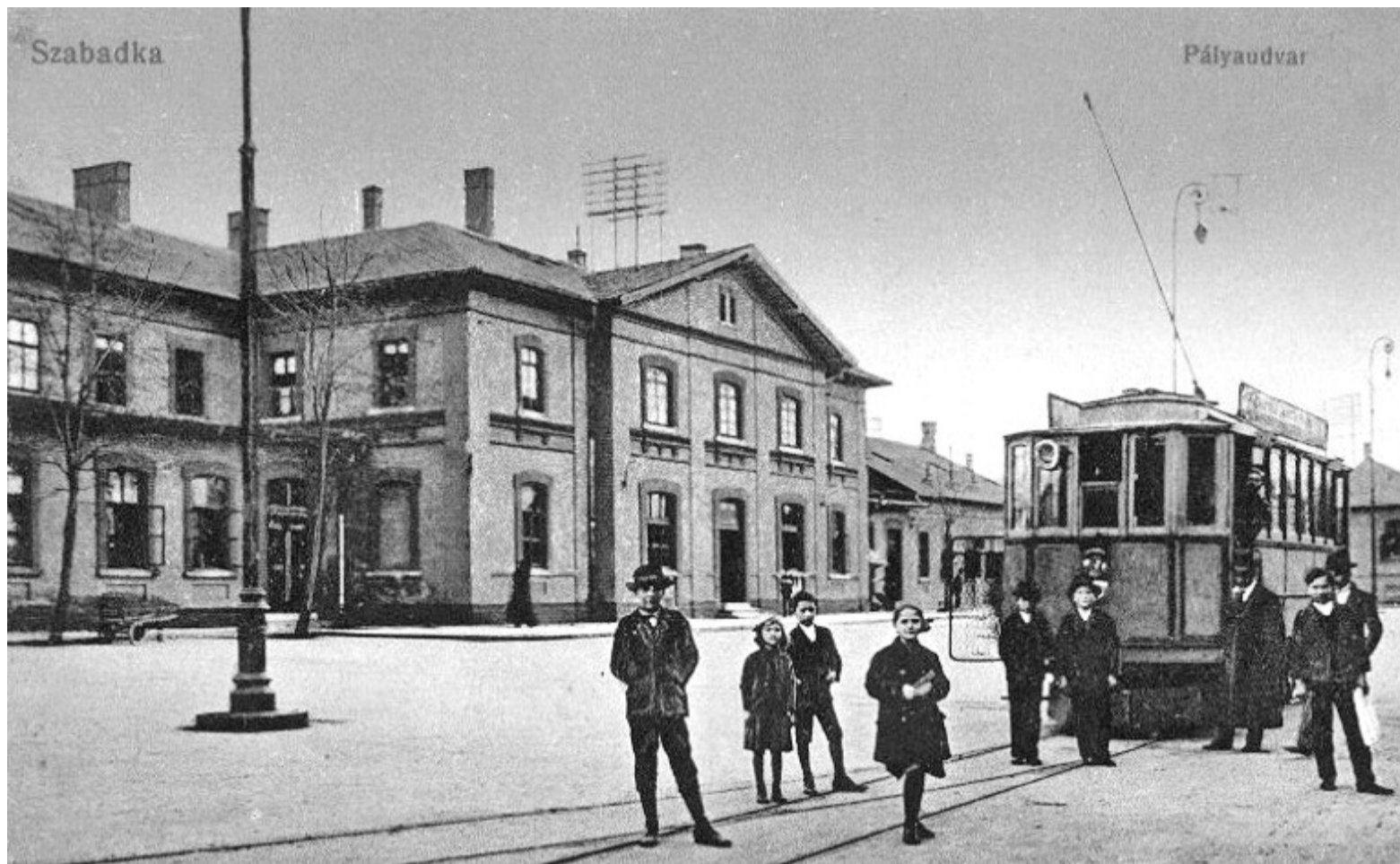

átmentett történelem

Erre válaszul április 19-éről 20-ára virradó éjjel vasutasok és a hozzájuk csatlakozó munkások egy csoportja fegyverekkel felszerelve megtámadta a VI. és VIII. körű rendőrlaktanyákat. Az ott tartózkodó rendőröket megfutamították. A laktanyákból zsákmányolt fegyverekkel felszerelve megostromolták a III. körű rendőrlaktanyát. A kialakult tűzharcban a támadók megölték Gaál Imrét, a laktanya rendőrbiztosát és Sárcevecics István rendőrt, többeket pedig megsebesítettek, majd elfoglalták az épületet. A rendet csak a támadók ellen ki-rendelt katonaság tudta helyreállítani. A fegyveres összecsapások után Szabadkán kihirdették az ostromállapotot. Dušan Manojlović, a város rendőrfőkapitánya a következő hirdetményt tette közzé a szabadkai lakosok számára:

„A katonai állomásparancsnokság 206. számú rendelete értelmében 9 órán túl az utcán való tartózkodás a legszigorúbban meg van tiltva, és mindenki, aki ez ellen vét, a katonai törvényszék, a katonai törvények teljes szigorja szerint lesz büntetve.”

A felkelők által zsákmányolt lőfegyvereket és kézigranátokat a katonaság és az államrendőrség egy április 22-én tartott razzia során a bajai úti temetőben találta meg. Ugyanezen a napon törték le az országos sztrájkot is, úgy-hogy a had- és tengerészetiügyi miniszter rendelete alapján valamennyi vasutast katonai szolgálatra rendelték be. A szabadkai vasutasokkal azonban sokkal szigorúbban jártak el, mivel akciójukat a hatalom elleni lázadásként kezelték. Huszonhét vasutast kiutasítottak az országból, ezeröt-százat pedig elbocsájtottak állásából. Április 24-én a Szabadkai Királyi Törvényszék a fegyveres lázadás hatására kiterjesztette az 1919. október 21-én bevezetett statáriumot. A gyilkosság, rab-

A szabadkai pályaudvar bejárata

lás és vízáradás okozása mellett hűtlenség, lázadás, és közegészség elleni büntetben, valamint vasúti pályák, hajók, távírdák, távbeszélők megrongálásában is rögtönítélő bíraskodást vezettek be, és halállal büntették.

Kommunisták vagy irredenták?

A fegyveres felkelés ügyében nagyszabású vizsgálat indult. Összesen száztizenöt személyt helyeztek vád alá. Közülük tizenhatot mint vádlottat, nyolcat pedig mint másodrendű résztvevő tanút rögtönítélő bíróság elé állítottak. A tárgyalás 1920. június 23-án kezdődött a szabadkai törvényszéken. Az eseményt nagy érdeklődés övezte. A bejáratot

szuronyos katonák őrizték, mert az épület előtt több száz ember gyűlt össze, akik mind a tárgyalásra akartak bejutni. A tárgyalóterembe azonban csak belépővel lehetett bemenni, de még így is zsúfolásig megtelt. A kor legolvasottabb és legszínvonalasabb szabadkai napilapja, a Bácskai Hírlap részletesen tudósított az eseményről. Tudósításaiban a lap a felkelést a hatalom elvárásainak megfelelően „áprilisi kommun-puccsként” emlegette.

A statáriális bíróságon dr. Ivo Milić elnökölt. A vádat dr. Milan Magarašević főállamügyész képviselte. A vádlottak padján a következő személyek foglaltak helyet: Sindrics József, Greschl Simon, Kulics István, Márki Mihály, Janovits Pál, Virág Mátyás, Mészáros Novák Mihály, Kaics György, Fejes Vilmos, Dorozsmai Futó Kálmán, Gál Kovács Vince, Odor András, Tóth Márk, Nagy Ferenc építész, vállalkozó, Vurst József és Macinger Antal péksegéd, a helybéli kommunista munkáscsoport elnöke.

A mindössze kétnapos tárgyalás dr. Milan Magarašević két és fél órás vádbeszédével kezdődött, amelyben a vádlottakat rablással és gyilkossággal vádolta meg. Kijelentette, hogy „ha a puccs sikerül, akkor a bíróság tagjai már diófán vagy cseresznyefán lógnának”. A fegyveres felkelés fő szervezőjének Ruttai Istvánt nevezte meg, aki megszökött az igazságszolgáltatás elől. A vádlottak szerinte csak eszközei és szövetségesei voltak Ruttainak. A főügyész felhívta a bíróság figyelmét, hogy a „puccsisták” gépfegyverekkel, bombával és gázálarccal voltak felszerelve. De igazán az az érdekes, amit a főügyész a felkelés céljáról mondott, hiszen nem kevesebbet állított, minthogy a „kommün-puccs-nak” irredenta jellege volt.

„Szép utópia a kommunista ideál, de nem úgy, ahogy ma értelmezik, s próbálják megvalósítani. Ez a puccs csak látszólag volt kommunista puccs, mert azt tulajdonképpen a Magyar Területvédő Liga rendezte, hogy látszólagos kommunista lázadást szítson, s erre a területre bevonnassa a magyar csapatokat” – magyarázta Magarašević.

A vádlottak a tárgyaláson azzal védekeztek, hogy Ruttai István kényszerítette őket a fegyveres vállalkozásban való részvételre. Legtöbben tagadták, hogy kommunisták lettek volna, vagy hogy tudnák, mit is jelent valójában a proletárdiktatúra. Néhányuk azt is szóvá tette, hogy vallomásukat erőszakkal kényszerítették ki a hatóságok. Dorozsmai Kálmánt például azzal vádolták, hogy Ruttaiával szoros barátságot ápolt, és a felkelés egyik szervezője volt. A tárgyaláson viszont kijelentette, hogy nem vett részt a szervezésben, a puccs éjszakáját pedig otthon töltötte, amelyet állítása szerint tanúkkal is igazolni tudott. Ekkor a következő párbeszéd zajlott le Dorozsmai és a bíróság elnöke között:

„Az elnök figyelmezteti, hogy a nyomozásnál tett vallomása ezzel ellenkezik.

Vádlott: Féltem a veréstől, mindent vallottam, ha nem is csináltam.

Elnök: Verték?

Vádlott: Igen” – olvashatjuk a Bácskai Hírlap tudósításában.

Dorozsmai mellett Greschl Simon, Gál Kovács Vince, Macinger Antal is arra panaszkodott, hogy megverték, Mészáros Novák Mihály pedig azt állította, hogy megkínózták, de még a vád egyik tanúja is azt panaszolta, hogy vallomását erőszakkal kényszerítették ki belőle.

A bíróság június 25-én hirdette ki az ítéletet. Sindrics Józsefet,

Kaics Györgyöt, Márki Mihályt, Odor Andrást, Virág Mátyást, Vurst Józsefet, Fejes Vilmost és Tóth Márkot halálra, Macinger Antalt és Kulics Istvánt, mivel kiskorúak voltak, tíz-tíz évi fegyházbüntetésre ítélték. Dorozsmai Futó Kálmánt, Gál Kovács Vincét, Mészáros Novák Mihályt, Janovits Pált és Nagy Ferencet további letartóztatásban tartották, míg Greschl Simont azonnali hatállyal szabadlábra helyezték.

Az ítélethirdetés után a vádlottak kegyelemért folyamodtak. A bíróság kegyelmi tanácsa, mivel úgy ítélték meg, hogy a nyolc halálra ítélt „büntetlen előéletű, iskolázatlan, tudatlan és értetlen fiatalember”, akik egy „idegen agitátor frázisai és terrorja alatt állottak”, az összes halálraítéltet kegyelemre ajánlotta. A döntést a közönség hatalmas éljenzéssel fogadta. A nyolc halálraítéltnek maga Sándor régens trónörökös adott kegyelmet, és az ítéletet húsz év fegyházra változtatta. Az ügyészség a többi kilencvenegy vádlottat július 7-én szabadlábra helyezte. Az elítéltek nem sokkal a Bácska 1941-es visszacsatolása előtt szabadultak ki a börtönből.

Végezetül érdekes hozzátenni, hogy a titói Jugoszláviában nem hallgatták el a szabadkai vasutassztrájk és a fegyveres felkelés történetét. 1959-ben még emléktáblát is avattak a szabadkai pályaudvar falán, amely az országos vasutassztrájk kezdetének állított emléket. Ez az emléktábla ma is látható a pályaudvar bejárata mellett. Az akkori történetírás azonban az eseményeket úgy mutatta be, mintha azok kizárólag a kommunisták által szervezett megmozdulások lettek volna, a felkelés pedig a proletár hatalom megteremtésére tett kísérlet. Magyar jellegét és a trianoni békediktátummal való összefüggését mélyen elhallgatták.

Az általános vasutassztrájk emléktáblája a pályaudvar épületének falán

ROM, ROMANTIKA, DESTRUKCIÓ

Sándor Laura festészetéről

Suhajda Zita

Utazás Csantavér és Szabadka között sok-sok éven át: Sándor Laura a világ csendes szemlélője és virtuóz jegyzője. Benyomásait fényképpel rögzíti, kiválasztja a számára érdekes motívumot, lelövi, majd megszerkeszti. Már ebben a fázisban megindul a tudatos képszerkesztés folyamata – a kompozíciót kivágja, majd a színeket átállítja, számítógépen tompítja, egy archaizáló réteggel átfedi. Képkivágásait különös érzékenységgel választja ki, a szerkezetre összpontosít. Finom részletek ezek környezetünkből egy rendületlen rom nyomán.

Rom, romantika, elvagyódás a múltba – ez az első benyomás képeiről, amit csak a képfelepítés konstrukciója, erős váza nyom el. Alkotásai pontos terv szerint készülnek, a vázlat a fotó, melyre ráépül a megfontolt képi vallomás. Képei időutazásnak tűnnek, pedig csak utazott és fotózott, ezek a jelen, a valóság képei, dokumentumképek. Környezetképek, azaz épületrészletek, táj, tér és térhatások a motívumai. Konstrukció és dekonstrukció mint a kortárs művészet egyik fő mondanivalója nála fordítva jelenik meg: a motívum a dekonstrukció, a mondanivaló a konstrukció, a metafizikus csend felépítése. Festményein a rom és a táj nem úgy jelenik meg, mint a német romantikus festő, Caspar David Friedrich alkotásain, amelyekből az elmúlás rejtett üzenetét és a halál utáni üdvözülés reményét olvashatjuk ki. Sándor Lauránál az alkotás szerkezetében a valóságot, a köznapi világ felépítését látjuk. A kortárs művészet több szempontból a dekonstrukciót teszi előtérbe, a dolgok elemzését és rombolását. A számítógép fraktálgeometriája és a felnagyítások lehetősége az elemző és szétrepesztő, alkotóelemeire bontó destruktív művészi folyamatot tartja kívánatosnak. Ennek ellenpólusa Laura alkotói tevékenysége, az elemeket építi föl és rendezi egységbe. Mindez az örök képzőművészeti problémának, a rész és egész viszonyának tartalmi boncolása és vizuális egyesítése.

Festményein Szabadka építészete háttérbe szorul, csak jelzésszerűen van jelen, dokumentumértékű csupán, ezek az épületrészletek bárhol lehetnének, a hangsúly a szerkezeten van, nem a motívumon, a rom csak segíti a szerkezetiesség nyomtaté-

Házformák

kosságát. A környezetkép, azaz környék-kép lényege a művészi konstrukció, az építés belső szükségszerűsége. A 20. század művészi folyamata a dekonstrukció, ebből szükségszerűen megszületik a 21. századi igény az egységre, az összhangra, a lerombolt fölépítésére, a megnyugvásra, az elemekre széthullott világ újraszerkesztésére.

Laura alkotói módszere járható út lehet a 21. századi művészeti eszmény megvalósításában, talán pont az ő művészete lesz a nagy letisztult formai egész, azaz a nagy alkotás, a teremtés művészete.

Képeit transzparens rétegekkel festi meg, az alapszín halvány, a végső réteg egy takaró, szó szerint takaró, a végső húzás az empirikus forma ítélete, maga a lepel. A végtelen egyesítése a végessé. A szín érdektelen, másodlagos. A formán és annak viszonyain van a hangsúly, kifejezőereje maga a téma, azaz a probléma, amely tovább pörög a gondolatiság szintjén, és új képeket generál. A 20. század strukturalizmusa az anyagot magát emeli a műalkotás szintjére, nyomaiban ez nála is megvan, és itt-ott maga az anyag szerepel, a műanyag mint organikus elem jelenik meg, és takar a maga átlátszóságában.

Későbbi képein a struktúra átlényegül, alkotóelemmé válik, és nem anyagi voltában, hanem az anyag zseniális, szinte a barokk művészetben megszokott illuzionisztikus ábrázolásaként építi az alkotást. Reálisan fogalmaz reneszánsz eszközökkel (tértagolás, sfumato, levegőperspektíva, piramiskompozíció, távlat), romantikus témát neoklasszicista színvilágban. A 20. századi modern képszerkesztéssel ellentétben nem lebont, hanem épít, egy 21. századi világot. Alkotása a művészettörténet nem tagadja, hanem fölhasználja és újraértelmezi. A múlt század antiesztétikáját átfordítja, és abból teremti meg a művészeti hagyományokon alapuló, ugyanakkor

21. századi esztétikát, azaz az anti-antiesztétikát.

A táj, a rom, a bontás képes ellentétes élményvilágok kifejezésére, olyanokéra, mint mulandóság és maradandóság, veszélyeztettség és védettség, halál és élet. Lauránál az épület és a táj nem szimbólum, hanem eszközt, az információk halmaza, amelyet azonosít, majd konstruál és egységesít. A deszkák, gerendák, vasak, téglák egyébként nála vonalak, szerepük a szerkezet és a ritmus kiváltása. Korábbi képein a térbeli vonal az, ami a kép mélyébe vezet, tárgyainak szófukar geometriája pontosan megfelel a kép függőlegeseinek és vízszinteseinek, innen a lélegzetelállító közelség. A függőlegesek és vízszintesek elkeseredett szembesülése választvonalat húz az előtér és háttér tagolása között. Ezen a műveken a tér függőlegesen tagolt, ritmusa higgadt, nyugodt, szinte unalmas, mégis harmóniát teremt, amit a végtelen ritmus erősít. Cézanne művészetében a végtelenség mint képi méretegység jelenik meg, alapállása „a dolgok részvéttelen, pusztán felismerhető szemlélése”. Lauránál a végtelenség az információk halmazának kiszélesítése, a kép kivágása, az információk szűkítése. A 19. században, mint Werner Hofman írja *A földi paradicsom* című könyvében, „a magányosság tája hatalmas kiterjedésű, a festő a végtelenségig tágitja a teret, amelyben az ember hontalanul bolyong ide s tova.” Laura a 21. század végtelen információkínálatát egye-
síti a tájba vagy éppen épületbe, és a képen

Nagyödör

képzőművészet

Falak, tetők békében

Fehér tető

belüli információszűkítés maga a végtelen, amely a képkivágás keretei közé szorul. A képkategóriák között a táj(tér)ábrázolás a vágy hangját szólaltatja meg a szabadság, a kötetlenség, a természetesség iránt. A táj, azaz a tér mindenkié, elszakadtunk az eredeti természetes állapotunktól, törekszünk egy második, szándékoltan megidézett állapot elnyerésére. A romantikus 19. századi tájkép lényege, hogy a megfiatalodott táj lefedi az öregedő civilizációt, és a történelmi-mitológiai ballaszttól megszabadított tekintetet a változatlan és állandóság történelem nélküli eseményére irányítja, valahogy pont így Laura képei a digitális, információgazdag világ tájképei, sorstűró ikonjai. Legújabb, *Fehér tető* című alkotásán az épület és űr antitezise a kép központi tartalmává az elvágottságot teszi. A háttér simasága metszően zuhan az épület nyakkitekerő részletére, mint a nyaktiló. A kép maga is a kivágás, elvágás, a töredékesség szimbóluma. A kép organikus, geometrikus és ornamentális erői egyetlen szétbonthatatlan egészé szerveződtek. Tér és sík egymásba hatolásának

folyamatossága megszakadt. Az épület teljesen ki van véve a térből, plasztikus jelenléte üres, lapos térbeli háttérrel alkot kontrasztot. A nagy fehér űr és a csúcsos háromszögek viadala ez, ahol az igazi torreador Laura, aki a végső dőfést már nem a piros műanyaggal, hanem a tökéletes kompozícióval végzi el, és a végsőkig feszült bika nem pusztul el, csak átadja magát az örökkévalóságnak, megnyugvásnak.

Ha egy műalkotás tematikailag vagy intellektuálisan nem mond semmit, akkor pusztán formai-esztétikai eszközökkel aligha felelhet meg valamilyen magas igénynek, de Laura üzen nekünk, befogadónak, persze mindenkinek másképp. A festmények, akár a Biblia, több szinten olvashatóak...

Végezetül álljon itt Arnold Gehlen Kor-képek című művéből egy gondolat: „A tökéletesen realista képen a művész látszólag aláveti magát a dolgoknak, sőt a dolgok materiális voltának, mégis úgy tűnik, mintha távol tartaná magát a dolgot: a valóság előtti behódolás megtartja a látás lehető legnagyobb élességének távolságát.”

sándor laura

1990
Csantavér

Sándor (Kozma) Laura 25 évig Csantavéren élt. Középfokú tanulmányait Szabadkán a Politechnikai Iskolában végezte, nyomdaipari tervező (dizájn) szakon, majd Szegeden szerzett képábrázoló és képgrafikus diplomát a Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Rajz és Művészettörténet Tanszékén.

Ma Szabadkán él és dolgozik mint képzőművészet- és művészettörténet-tanár.

ARS POETICA

Főként tájakat ábrázolok, másként, sajátos szemszögből. Képeim falusi és városi tájakat, épületeket mutatnak be, melyeken élő szereplő, erős színek és árnyékok nélkül jelennek meg a képzőművész környezetének jelenetei. Próbálok rámutatni a látvány értékére. Céлом, hogy a képek nyugalmat árásszanak. Megmutassák a környék stagnálását. A konstrukció, az épületek és a kompozíció szerkezete foglalkoztat. A látvány leegyszerűsített: az egyenes vonalakból felépített tájak, a zárt színek és formák, az ember nélküli életképek nem a láthatót, hanem egy hangulatot, a láthatatlant mutatják. Az épületeket helyezem olyan szituációkba, hogy ők legyenek a szereplők.

Kevés színt használok. Grafikusként iszonyodom a kirívó, erős színektől. Jobban érdekel a textúra, a körvonalak és formák ritmusa, ezeket helyezem minél hatásosabb kompozícióba.

Témám állandó, a vegyes technikával kísérletezem. Keverem az akvarellt, az akrilt és a kollázst. Grafikáim kisebb méretűek. Inkább épületrészleteket ábrázolok. Ezek ugyancsak az egyszerűségről, a nyugalomról szólnak. A képkivágást úgy módosítom, hogy az legyen a legizgalmasabb. Ez erősen hat a grafikák, rajzok többi elemére.

C SOPORTOK

Csantavéri Képzőművészek Társulata (2013-tól)

Q képzőművészeti csoport (2013-2016)

Híd Kör Art (2015-től)

MŰVÉSZTELEPEK

TAKT (Temerin, 2010-től)

Csongrádi Művésztelep (Csongrád, 2011-től)

Mélypont Művésztelep (Tiszasziget, 2012-től)

9+1 Ifjúsági Művésztelep (Ómoravica, 2013-tól)

Zentai Művésztelep (Zenta, 2016-tól)

Nemzetközi Művészeti Műhely - Grafika (2016-tól)

C SOPORTOS KIÁLLÍTÁSOK

Kisképek Nemzetközi Kiállítása (Szabadegyetem, Szabadka, 2012-től)

Őszi szalon (Szabadegyetem, Szabadka, 2013-tól)

Tavaszi tárlat / Őszi tárlat (Bartók Béla Művelődési Egyesület, Csantavér, 2013-tól)

A Q csoport évről-gyűjteménye (Szabadegyetem, Szabadka, 2013-2016)

Két határon túl (Limes Galéria, Komárom, Szlovákia, 2015) - Beyond Two Borders

Híd Kör Art - Projektek (Vajdaság, 2015-től)

ÖNÁLLÓ KIÁLLÍTÁSOK

21 (SZTEage, Szeged, 2011)

3-an (Oázis kávézó, Szeged, 2013)

3 szemszög (Magyar Ház, Szabadka, 2015)

Környékkép (Klein House social bar & art gallery, Szabadka, 2016)

Környékkép (Zentai Alkotóház, 2017)

Házformák (Juhász Erzsébet Könyvtár, Topolya, 2018)

Az állvány lelke

ELJÖN-E MÉG A SZOCIOGRÁFIA IDEJE?

Fodor István

Elprivatizált országunkban és faluvá globalizált világunkban tanácstalanul keressük a jövőt. Ki a nyugati faluvégén, ki bizonytalanul a saját helyén. Jövőnket itt vagy ott bizonyosan megtaláljuk. De megtalálja-e a közösségünk? Ismerjük mi önmagunkat? – adódik a kérdés, amikor a szociográfia meglétéről vagy hiányáról kezdünk el gondolkodni. Arról a szociográfáról, amely megállít, megdöbbsz, fölfedezéseivel belénk szúr, s erre legalább fölzsissenünk. Mert ennek a műfajnak sohasem az a célja, hogy felszínes megállapításainkat, felületes ismereteinket alátámassza; sokkal inkább az, hogy megmutassa: olyan-e a világ, mint amilyennek a vonat ablakán kitekintve látjuk, vagy le kell szállnunk, hogy a vidéket bejárva igazán megismerjük a valóságot. S ha vállalkozunk a „terepjárásra”, sorjázunk a meglepetések, amelyeket megtapasztalva földbe gyökerezik a lábunk.

Persze a huszonegyedik század, a világ-falu kora, ritkán hoz már olyan meglepetéseket, amilyenek az 1930-as évek közepétől, a nagy falukutatások alkalmával Magyarországon a szociográfiai művek által a városi ember elé kerültek, romba döntve a népszínműves falusi romantika illúzióját. Bár a szociográfus bizonyosan nem a vakvilágba indul el, mégis maguk is többen megdöbbennek a látottakon, amiként a valóság elsöpörte a vélt világot. A magyar szociográfia kezdeti, egyben nagy korszakában a vidék „legszelénnek” a bejárása legfeljebb azok számára nem járt meglepetéssel, akik onnan nőttek ki, miként Illyés Gyula, hogy azután általa megismerhessék a puszták népének romantikába csöppet sem hajló életét. Hatalmas viták, sőt perek kísérték a faluszociográfiai megjelenését, legkeményebben Féja Géza bűnhődött a Viharsarok föltárásáért. Ezek a művek olyan hangosan kiáltottak, hogy még a visszhangjuk sem ült el egykönnyen, miközben azt példázták, hogy a szociográfia – még ha irodalmi is – akkor nyer értelmet, ha rámutatva a bajokra, olyan társadalmi hatást vált ki, amely elindít az orvoslás felé. Erről Lázár István szociográfus így vélekedik: „Miért a nyilvánosság? Hogy a várt eredmény érdekében, nyomtatékul, a publicitás felsorakoztassa a tanúvá lett közvéleményt. A szociográfus nem az olvasó tetszéséért száll síkra, hanem azok megnyeréséért, akik a legtöbbet tehetnek! Kezében a tollát taktikai fegyvernek használja...”

Bár a szociográfia tudományos gyökerekből táplálkozik, tényirodalom, amely egy-egy társadalmi réteg, csoport, település... életmódját mutatja be, mégis azt kell mondanunk, hogy igazi hatásuk azoknak a műveknek van, amelyek szépirodalmi eszközöket is alkalmazva lépik át a tudományosság határait. Éppen ezért a tudományos hitelesség nem kérhető számon tőle, az írói hitelesség viszont igen, tehát az nem csorbítja az író hitelét és a mű szavahihetőségét, ha a tények leírása mellett a személyes élmények vagy emlékek is helyet kapnak benne, miként azok az érzelmi, lelki mozzanatok, stílári eszközök is gazdagítják, amelyek valójában szépirodalmivá emelik, a szociológia tudományosságától elirányítják az alkotást. Csóóri Sándor szavaival szerint a szociológia az értelemhez szól, a szociográfia az érzelmekre is szinte úgy hat, mint az irodalom. (Mert irodalom is – tehetnének hozzá.) A szépirodalmi művek szinte nélkülözhetetlen eszközéről, a fikcióról azonban le kell mondanunk a szerzőnek, vagy ahogyan Hegedűs András fogalmazta meg: a szociográfusok „az élő anyagot az irodalmi képzelet által nem alkotják újra”.

Bármennyire is önálló műfajnak tekinthető a magyar irodalomban a szociográfia (ellentétben más nemzeti irodalmakkal), mégsem kínál ez a megállapítás könnyed eligazítást, amikor konkrét műveket kellene műfajok szerint rendbe rakni. Vajon az irodalomba áthajló remek riport a szociográfia számára fönntartott polcra helyeztetheti-e velünk a riportkönyvet? S hová tennénk Sütő Andrásnak az *Anyám könnyű álmot ígér* című regényét? Legeza Ilona e remekmű ismertetőjében azt írja róla, hogy „A könyv műfaji meghatározása nem könnyű, sőt alighanem lehetetlen; szociográfia, emlékirat és regény egyszerre... mégis... lazának látszó szerkezete ellenére is, az egész romániai magyar társadalmat átfogó, a valóságot meggyőző erővel, hitelesen tükröző, költőien ihletett regény elsősorban.”

A mű a fontos, nem a műfaj – oldhatnánk föl a dilemmákat –, ám ha mégis a társadalomleíró, a valóságirodalom termésének (háttérbe szorulásának vagy feltörésének) a mennyiségi mutatóit vizsgáljuk, nélkülözhetetlen támpontként szolgál a besorolás, mert különben csalóka képet mutatnak a statisztikák. Amennyiben a szociológiai tanulmányt ugyanúgy a szociográfia tárgykörébe soroljuk, mint a riportot, a helytörténetet vagy éppen az önéletrírást, valóban gazdag gyűjteménye alakulhat ki a szociográfianak. Egyik sem előbbvaló a másikkal, de az irodalmi szociográfia mégiscsak elsősorban a jelenről szól. Ki-kilép(het) ugyan a múltba, megkísérelhet a jövőre következtetni, mégis az teszi szociográfivá a szociográfus munkáját, hogy betér házakba, megismeri az embereket, hogy valljanak az életükről, asztalhoz ül velük, együtt szívják a levegőt, igyekszik belelátni az emberek lelkébe is, mert csak így tudhat meg többet róluk, mint amennyit a statisztikai adatok elmondanak. Lázár István azt mondja, hogy „Az irodalmi szociográfia nem alkotásra temperált dolgozószobában fogan, hanem a helyszínen folytatott »társadalmi nyomozás« adat- és élménygyűjtése hevében. Kevés hozzá a jó toll, a riporteri szemfülesség, az anyagszerző szorgalom. Sajátos alkotót kíván. Aktív közéleti érdeklődést, mely a hétköznapi ezer, izgalommal vizsgált kérdése között megteleli a jellemzőket, a lényegeseket.” A helytörténetírás, miként az önéletrajz is rendszerint ott ér véget, ahol a szociográfianak ki kell teljesednie: a jelen megismerésében és megismertetésében. Annak a jelennek a föltárásában, amely javarészt a kéreg alatt található meg, és nem is könnyű felszínre hozni. Olyan módon lehet, hogy sikerülhet, ahogyan Nagy Lajos, a szerző számára nagy elismerést hozott *Kiskunhalom* című szociográfia írója tette. Így vallott az alkotás folyamatáról: „Az írás lényegének a valóság hű ábrázolását, az anyag mély átélését, a tendenciának a műben szükségképpen való, de nem durván kimondott, szinte önkéntelen és tudatosan észre sem vehető bennélését tartottam.”

Ha már különben is az irodalmi szociográfia foglalkoztat bennünket, zárjuk le a műfaj körüli bizonytalanságot azzal a szöveggel, amely egy anyaországi tanácskozás bevezetőjeként szerepelt arról, hogy mi is a szociográfia: „A szociológia »könnyűműfaja«, amely jó esetben ugyanolyan alapos és hiteles vizsgálódásokon alapul, mint a szociológiai kutatás, még sincs tele számokkal, statisztikákkal – így olvasmányosabb, átélhetőbb? Vagy a riport rokona? Ha a riport egy lokális kisvilág novellája, akkor a szociográfia ugyanennek a regénye?” Egyértelmű válasz híján megoldásként álljon itt Sükösd

Az átkelő alázata

Mihály jóval régebben megfogalmazott véleménye, amely elkülönítette az irodalmi, a tudományos és az újságírói szociográfiát, minek értelmében „a szociográfia gyűjtőfogalomként használandó – az érintett művek ábrázolási módszerének alapján”. Hozzátehetnénk: a kiválóan megírt riport gyakran már a szépirodalom megszgyéjén jár, így nem is kell törekedni elválasztani attól.

A magyar szociográfia második felívelő korszaka az 1960-as, 1970-es években volt, majd a rendszerváltás megtörte az ívet. Vagy mégsem? Csak éppen az új társadalmi és politikai viszonyoknak a nemzetit nélkülözni igyekvő irodalmi szemlélete nyomta rá bélyegét a szociográfiára? Oláh János ugyanis az ezredforduló tájékán egy kerekasztal-beszélgetésen így fogalmazott: „Nem az a probléma, hogy a magyar irodalom elveszítette volna a valóságérzékenységét, felelősségét, hanem az, hogy az oktatásban, a tömegkommunikációs műhelyekben nem vesznek róla tudomást, az álproblémákat boncolgató, zavarosságukkal, véleménynélküliségükkel tüntető szövegekkel helyettesítik az igazi műveket.”

Abban mégis igaza lehet Kőbányai Jánosnak, amikor azt mondja, hogy „A mi szociográfiai írásainknak nincs felrázó erejük, valódi hullámokat nem kavarnak, csak kibeszélve elodáznak. Valódi nyomot nem hagynak a jelenkori magyar társadalom arculatán, mint elődeink a harmincas években.”

Házunk táján

Ha a rendszerváltással járó társadalmi összevisszaság, bizonytalanság ilyképpen hatott az irodalomra, akkor milyen nyomot hagyott közelebbi környezetünkben, Vajdaságban? Mert itt nem csupán az új rendszer kötött az emberek életére és lelkére kibogozhatatlannak tűnő csomót, hanem a kisebbségi lét eleve eltérő, kiszolgáltatottabb életet föltételez, s ehhez társult még egy, sokáig szilárdnak vélt ország széthullása – véres háborúkkal –, amelyekből a magyarok sem maradtak ki teljesen.

A harmincas évek magyarországi szociográfiai mozgalma hatással volt a vajdasági szociográfiára is, bár Utasi Csaba azt állapította meg, hogy a Kalangya című folyóiratban inkább csak a szociográfiai felmérés igénye volt eleven, az eredmények sorra elmaradtak. A Hídban 1969-ben és 1971-ben

meghirdetett falukutató szociográfiai pályázat, valamint az Új Symposion 1969-es, a szellemi élet felmérésére irányuló pályázata is felemás eredménnyel zárult. Születtek ugyan pályaművek (részben pályázatok nélkül is), ám a szociográfiaírás korántsem teljedett ki, nem vált széleskörűvé. A későbbiekben is a folyóiratok és az újságok adtak teret elsősorban a szociográfiai riportoknak. Akiben az írói tehetség az újságírással párosult, kiváló szociográfiai riportokat tett a szerkesztők elé – Dudás Károly vagy Németh István és mások. Mostanra viszont a lapokból jóformán kihalt a riport is, megváltoztak az újságírás követelményei, az időigényes szociográfiára végképp nincs idő, gyakran tehetség meg kedv sem.

Már majdnem negyed évszázada, hogy a Kanizsai Íróklub mellett megalakult a Szociográfiai Műhely, nem állíthatjuk, hogy zömmel íróemberekkel. Bori Imre, a kezdeményező akkor azért is sürgősnek vélte a magyarság életének alaposabb megismerését, hogy a szociográfia dokumentálja az elmúlóban levő szocialista korszakot, mielőtt a várható változások elsöpörnék.

Kiemelt helyen szerepelt a programban a kisváros és a vajdasági magyar polgár szociográfiája, a magyar parasztszalad, az elvándorlás vizsgálata a volt közösségben és az új környezetben, az együttélés szociográfiája a családtól az utcáig és a kétszeres kisebbségi helyzetig.

Csupán egyetlen kötet látott napvilágot tizenhat szerző tollából a Műhely szervezésében, a mintegy 450 oldalas *Adryantól Adorjánig* című könyv, amely mégis inkább helytörténet néhány szociográfiai ihletésű írással.

A vajdasági magyarságról mindmáig nem készült olyan nagy horderejű szociográfia, ami a harmincas évek anyaországi szociográfiaihoz volna hasonlítható. Ha lenne, akkor mostanság már újabbat kellene írni, hiszen a kapitalizmus betörésétől a magyarság (és mások) kivándorlásáig olyan sorsdöntő változások zajlanak az itteniek életében, amelyeket alaposan meg kellene ismerni, hátha menteni lehetne a még menthető. Mert miként Galgóczi Erzsébet, igaz, más társadalmi környezetben, de a szociográfia kapcsán írta: „Közösségi elvű társadalomban a valóságot tartósan sem jobbá, sem rosszabbá hazudni nem lehet. Jobbá tenni viszont csakis a társadalmi önismeret alapján lehetséges.”

HOGYAN ÍRNAK A SZOMSZÉDOK?

CSEH, ROMÁN ÉS TÖRÖK SZERZŐK MŰVEIT OLVASOM

Amióta kezembe került Siegfried Lenz *A lotyószilva lelke* című, elbűvölő novellagyűjteményének magyar fordítása, fokozottan odafigyelek a Napkút Kiadó kifinomult érzékkel válogatott fordítás-sorozatára, hiszen érdekel, miként írnak és mit olvasnak a szomszédban. Most például Csehországban, Romániában, Törökországban. Jó, Törökország nem annyira szomszéd, de azért sanyargatott bennünket kellően, hogy most érdekeljen, mit és miről írnak arrafelé.

A cseh Zdeněk Svěrák életkoránál fogva gyerekként megélhette a II. világháború csehországi eseményeit, így hihetőnek és tényyszerűnek tűnik a német megszállást és az orosz fölszabadítást megidéző, a gyermek szemszögéből elmondott története, amivel azonban óvatosan kell bánni. Nem hagyatkozhatunk az elbeszélő által felidézett epizódokra, hiszen a könyvet 2002 végén és 2003 elején írta, nem familiáris memoárként, hanem, figyeljünk: szépírodalomként! Ez pedig igencsak sikerült a cseh kulturális élet fontos alakjának, Svěráknak, aki színészként 32 játékfilmet, dalszövegíróként 300 dalt jegyez, humorista, forgatókönyvíró, és kötetéből kiderül, rendkívüli narratív adottsággal megáldott prózaszerző.

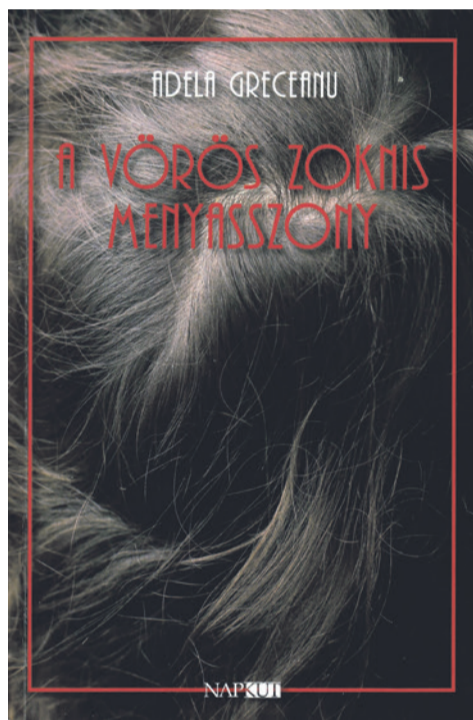
A *Mezítláb a tarlón* nem különösebben kedvcsináló cím, de itt segít a már említett Siegfried Lenz-kötet olvasata, a Napkút figyel a köröttünk számunkra idegen, vagy akár részben megértett nyelveken született alkotásra.

A cseh szerző egy sor füzérré összeálló, rövid, címmel ellátott fejezetben igyekszik gyermeki szemszögéből bemutatni, hogyan működött az időszerű hatalom által levezérelt kitelepítés (Prágából) a falusi, kisvárosi rokonsághoz, illetve az újabb hatalom parancsára történő visszatérés a fővárosba. A történelemírásban rövid epizód, egy cseperedő legényke szempontjából semmisnek tekinthető időszak a narráció tekintetében rendkívül gazdag elbeszélési terep, a fővárosból kitelepített család visszailleszkedik a falusi közegbe, a kiskorú narrátor nemzedékéhez tartozó barátokat szerez, tanúja lesz a megszállás végének/kezdetének. Családtagokat veszít el, a barátságot megpecsételi, és a szerelem

bimbózását is átéli. Noha még igencsak aprócska, de már tudja, mi a hierarchia, az ítékezés, a barátság, az érzelmek áradása, az események megfigyelésének fontossága. Gyermeki szemszögéből, de se nem magasztalva, se nem ócsárolva a felnőttek világát, hanem hitelesen, hol drámaian, hol humorral adja tovább a történet epizódjait, akár egy hatéves kölyök, aki kortársai társaságában sajátos szemszögéből figyeli a felnőttek életét, ami éppen a háború árnyékában zajlik. Ennek ellenére nem háborús regény, és nem is a gyermekkor apológiája, valami más, és ez az igazán értékes benne.

Remek könyv, elbeszélésében és képi világában filmszerű, olvasásra csábító, Forgács Ildikó fordítása pedig az eredeti szöveget követően letisztult és olvasmányos.

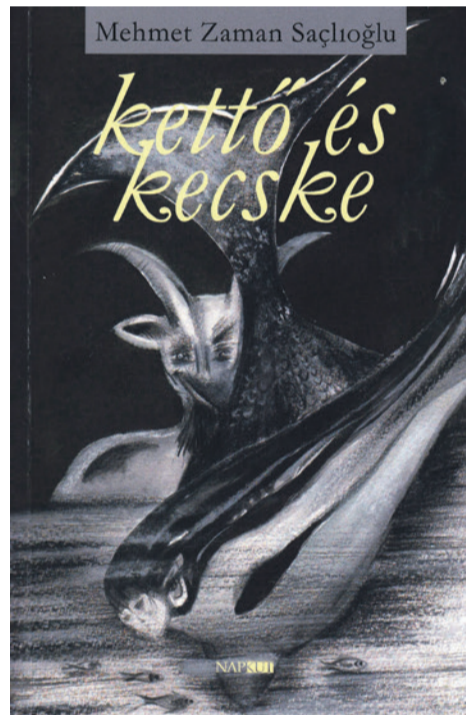
A *vörös zoknis menyasszony* címként is abszurd, Adela Greceanu regénye még inkább az. A történetben a menyegzőjére készülő vörös zoknis menyasszony haját nőrokonai egész éjjel fésülik, fonják, hogy illően fogadja hajnalban érkező vőlegényét. Az ara, vagyis a jövődő feleség már negyvenes, de ha hozzáteszük, hogy 28 esztendősen jött a világra, mert addig a nővérel küszködött, hogy melyikük szülessen meg, eléggé bonyolulttá válik a kép. Cseppenként úszik be az elbeszélésbe az okkultizmus, a menyasszony pár szál ősz hajszálát képtelenség kitépni, miként a feketét sem, az életében hús macskát is tartó Zizi néni, akinek bizonyára levegő volt az ereiben, mert olykor teljesen váratlanul lebegni kezdett, holtában is a fésülő nőkkel társalog. Az olykor megélenkülő, olykor elhalkuló csevej során rózsabimbóként pattannak ki a korábban el nem mondott emlékek, érzések, elfojtott vágyak, a nők aprócska titkai, és közben elmosódik a valóság és a képzelet közti határ, megképződik egy képlékeny fikció a hosszan elnyúló fésülés során.

A menyasszony mesél, ez a dolga a fésülés alatt, olykor verseket is ír, tudja ezt Sofia néni meg Lena keresztanya, Pulheria unokanővér, de még egyetlen sorát se olvasták. A vörös zoknis menyasszony azért ír, mert fél az élettől. Miként a haláltól is.

A regény első részében folyton mesélteik a menyasszonyt, aki addigi öt szeretőjét fölvonultatva, ezzel a történetből őket kvázi kiiktatva bevallja, hogy számára a világ mondatokból áll, talán képes lenne a való világ érzékelése nélkül is élni, eh-

hez elegendő lenne számára egy mondatokból álló világ. A második részben már monologizál a vörös zoknis menyasszony. Elbeszélése korábban költői csapongás, a monológja viszont ennél is meglepőbb és érdekfeszítőbb: olyannyira kapaszkodik a realitásba, hogy szürreális gondolatokkal, helyesebben mondatokkal pólyázza körül érzékeny és ingerigényes lírai lényét.

A regény második részét alkotó óriásmonológ sok mindent megmagyaráz az első részben a rituális fésülés során elhangzottakból, ám ezek ellenére sem válik világossá és értelmezhetővé az elbeszélő hős minden cselekedete, vagy akár gondolata. Mintha az őszintesége során is rejtőzködne, vagy éppenséggel erőfeszítése ellenére képtelen lenne kibontakozni a lény megóvására szőtt gubóból. A férfi-ideálból összegyúrt szerető emlékét nem képes elengedni, még annak tudatában sem, hogy a velük kapcsolatosan leírt dolgok voltaképpen soha nem történtek meg. (A regényt Albert Dorottya fordította.)

A román író művéhez hasonlóan talányos, csupán az olvasás végén értelmezhető címe van a török Mehmet Zaman Saçlıoğlu regényének: *kettő és kecske*. (Tasnádi Edit fordítása.) A három könyv közül ez a legösszetettebb és -körmönfontabb. A Wikipédia török verziója novelláskötetként kezeli, pedig regény, de még milyen!

Az első fejezetben egy közlekedési balesetet szenvedett férfi lázalmában beszélget régen elhunyt, kecske alakjában megjelenő apjával a világ egylényegűségéről. A váratlan filozófiai traktátus szokatlanul egyértelmű: „*Ha van olyan, hogy »mindnyájan«, akkor »sok« is van. Ha van olyan, hogy »kettőnk«, akkor van »kettő«, és van az »egy« is, egymagában.*

– *De az »egy« nemcsak egyetlen, hanem egy pár is. Ketten együtt vagyunk egyben: egyetlen is, és pár is. A kettő egy megosztott egy, az egy pedig egy egyesült kettő. Vagyis a páros és a páratlan ebben a helyzetben ugyanaz, amiképpen a kettő egy, az egy pedig kettő.*

– *Akkor viszont a kettő nem nagyobb az egynél.*

– *A kettő soha nem nagyobb az egynél, csak több – ismerte el. – Az egy a kettőnél nagyobb, a kettő pedig több az egynél.*

– *Bizonyítsd be! – tamáskodtam.*

– *Az egy, az Isten, benne van ő maga és az ellentéte. Vagyis a Sátán. A kettő egyesült, de az Isten van fölényben.*

Fekete J. József

Az Isten megnőtt azzal, hogy magába foglalta a Sátánt, és annak az erejét is jóra használta. Egyszer aztán kettő lettek, vagyis szétváltak, s attól fogva a Sátán nem engedelmeskedik neki, így szemben állók lettek.

– *Vagyis eredetileg egyikek voltak? – csodálkoztam, mert nem tudtam elképzelni e két ellenkezőnek az egységét.*

– *Amíg egyik, egyformák, amikor ketten vannak, szemben állók – magyarázta apám türelmesen.*

– *Ahogyan te meg én?*

– *Roszsabb. Mi ketten szürkék vagyunk, egyformák. Amikor az Isten és a Sátán szétváltak, fekete és fehér lett belőlük. A mi egységünk mennyiségi, az övék minőségi. A szétválásunk is hasonlóképpen...*

A dialógus minden szava kiemelten fontos a továbbiakban.

Az alaptörténet, hogy egy férfi belső készletére, találmára elindul éjszaka otthonról, hogy megtalálja önmaga lényegét, egy kikötőben felkerekedik egy kecskét szállító teherkocsira, amely szakadékba fordul, ekkor találkozik kábulatában apjával. A második részben egy bakkecskével találkozunk, amelyet gazdája kitett egy lakatlan szigeten, a hajós kirándulók és a halászok leírása szerint az állat első fele fekete, a hátsó fehér, mintha Isten és Sátán kettősségének egységét testesítené meg. A kecske a szigeten belebotlik egy másik kecske tetemébe, ami egyszerűre vonzza és taszítja. A harmadik rész a görög mitológia mesteri átmesélése – a bakkecske szemszögéből. Az istenek, istennők, tündérek, nimfák, szirének, kímeletlen harcosok világában a kecskehős számos átváltozáson megy át, az oroszlánt, kecskét és kígyót egyesítő Khimairából lesz az embertestű és kecske alfelű Pán (kicsit Szatír, kicsit Faun), belőle pedig Aigipán, a halfarkú tengeri kecske. Pánként elkövetett csinyei fölötti örömeben Zeusz, akinek mellel az életét is megmentette (nem akármilyen halhatatlan életét megmenteni!), halhatatlansággal ruházta fel, és belőle alkotta meg a Bak csillagképet. Külön jutalma volt, hogy időnként bakkecske alakjában visszatérhetett a Földre, amikor onnét nem volt látható a csillagkép. Első ilyen alkalommal egykori kis gazdasszonyát kereste föl, aki időközben felserdült, a bakból előtört iránta Pán egykori nemi gerjedelme, mire gazdája egy másik férfivel összekötözte lábait, és csónakkal kivitte a lakatlan szigetre. A fekete-fehér kecskebak végül a tengerbe veszett, ő volt a tetem, amibe saját maga belebotlott. Így tér vissza önmagába a történet, mintegy igazolva, hogy nem létezik külön se múlt, se külön jövő, e kettő összeér a mindenkor jelenben.

A minden tekintetben kitűnő regényt Başak Oğuztaş Saçlıoğlu illusztrálta sötét tónusú alkotásaival.

A három regény egyaránt határhelyzetekekről beszél, és mindhárom nyomatékosan hangsúlyozza fikcióból fakadását, az elbeszélők saját önazonosságuk nyomába eredtek bennük. Bármelyiküket írhatták volna bármely más helyen, bármely más nyelven, a cseh szerző létélménye, a román misztifikált valóságátapaszalata, a török egyetemessége arra mutat, hogy éljünk bárhol, beszéljünk egymástól különböző nyelveken, végtére nagyon hasonlítunk egymásra. Talán azonosak is vagyunk.

emberek a történelemben

A VÖRÖS HADSEREG A BÁCSKAI TISZA MENTÉN 1944-BEN (2.) Molnár Tibor

A szovjet csapatok „viselt dolgai”

A Vörös Hadsereg csapatai 1944 őszén átvonulóban voltak a vidéken. A Tiszán való átkelésüket Adánál ekkor már pontonhíd segítette, amelynek megépítéséből – Gereplébánosnak a szovjet parancsnoksághoz intézett ajánlata alapján – a helyi férfilakosság is tevékenyen kivette a részét. Egyesek a híd építésének tudják be, hogy később Ada magyarságát – Mohollal ellentétben, ahol a népfelzabáló bizottság emberei megtalálták a Nyilaskeresztes Párt tagságának névjegyzékét – nem érte olyan súlyos atrocitás, mert a „szovjetek kiálltak értük”. A szájhagyomány szerint az adai pontonhídon „egy millió szovjet katona kelt át”.

A szemtanúk elmondása szerint a szovjetek október 10-e körül állásokat építettek ki Felsőhegy mellett. A katonák naponta bejártak a faluba, ahol élelmiszert – főleg tojást, krumplit, valamint baromfit – szedtek össze. De a lányokra, asszonyokra is szemet vetettek, akiket emiatt bűjtatni kellett. Azonban egy napon mégis megtörtént a nagy baj, amit a korabeli szemtanú így beszélt el:

„...Hát az úgy esett meg, hogy az aljból feljött egy tűzér, olyan kis hitvány, semmirevaló ember, tán nem is orosz, hanem valami ázsiai fajta. Egy olyan táras orosz géppisztoly volt a nyakába vetve, a kezében meg egy jó nagy, kilenclövetű revolver, azzal hadonászott részegen. Jobban mondván, csak félig volt részeg, de hát ez még rosszabb, mert a teljesen részeggel könnyű elbánni, azt ha meglöki, eldől, elesik magától is. Hát ez a kis orosz, vagy mi volt, bement tőlünk a harmadik házba, unokatestvéremekhez, ott meglátta a menyecskét, hát mindjárt szemtelenkedni, erőszakoskodni kezdett vele. Magam voltam bent a házban, apámék a testvéreimmel éppen kukoricát morzszoltak az udvaron. Hallom a nagy sivalkodást a szomszédból, aztán ahogy kinézek az ablakon, hát látom, hogy az asszony, félig leszakítva róla a ruha, elszalad a házuk előtt, befordul a sarkon. De már ott is volt az orosz, ordított, hadonászott a revolverrel, azt hitte, hogy hozzánk futott be a nő. Ahogy kimegyek, egyenesen nekem rontott, a kilenclövetűvel halántékon vágott, de még a ravaszt is meghúzta, szerencse, hogy a fegyver nem volt csőre töltve. Anyám elkezdett sivalkodni, mire az orosz megtorpant, de aztán megint csak ordítani kezdett, hogy hol a »barisnya«, aki ide beszaladt, anyámat is meglökte, megütötte, rázni kezdte, én meg mondom apámnak, szaladjunk, s ezzel már futottam is a kukoricás felé, az orosz meg utánam küldött

egy sorozatot a géppisztolyból, de magasan szálltak a golyók, mindenesetre azért hasra vágtam magam a kukoricásban, úgy másztam át a föld végéig, a túlsó sor házig, miközben még egyszer utánam lőtt. Közben – ahogy később elmesélték – odaért az unokatestvérem is, akinek a sógornőjét kereste az orosz, mindannyiukat kihajtotta az utcára, még a két kistestvéremet is, hogy most vezessék el oda, ahova az asszony szökött. El is indultak arrafelé, gondolom azért, mert apám tudta, hogy a sarkon túl lakik egy ember, aki orosz hadifogságban volt, jól beszél oroszul, talán ahhoz akarta az orosz elvezetni, hogy az majd beszél vele, észre térítik. Csakhogy ahogy kiértek a sarokra, az orosz meglátta, hogy a túlsó sarkon kezdik a katonáknak osztani az ebédet, mert olyan mozgó kocsi jött minden délben az ebéddel, nagy kondérral, abból mérték a csajkába a porciókat, hát már ott sorakozott is vagy ötven orosz. Hát ez meg megijedt, hogy most mi lesz, vagy tán apámék is kiabálni kezdtek segítségért, vagy elszaladni, én azt nem tudhatom, csak elég az, hogy ahogy ott tartotta rájuk a golyószórót, hát beléjük eresztett egy sorozatot! Apámat és anyámat hátba lőtte, az unokatestvéremnek csak a nyakát súrolta a golyó. A gyerekek meg rögtön hasra vágódtak úgy, ahogy az iskolában tanították őket, ha légítámadás lesz, vagy ilyesmi, nekik így nem lett semmi bajuk. De szegény apám ott azon nyomban meghalt, anyámnak meg a lapockáján bement, mellén meg kijött a golyó, de azért még élt pár napig.

Az az orosz meg beszaladt a kukoricásba, volt ott úgy nyolc-tíz lánc egy tagban, oda bemenekült, de már akkorra az orosz tisztek is odaértek, úgy jöttek vágóban, hogy a tányérsapkájukat a kezükkel kellett fogniuk, hogy le ne repüljön, a többiek, a katonák meg elhajigálták a csajkákat, úgy szaladtak oda. A lövésekre én is visszajöttem, hogy mi van, de apámat addigra már kiterítették, febravatalozták egy kanapéra, amit valahonnan kihoztak. A kukoricát meg egy század katona körülfogta, keresték a gyilkost. Úgy egy-másfél óra múlva meg is lett, éppen egy emberről rángatta le a civil ruhát, éppen a nadrágot akarta felhúzni, de már nem volt rá ideje, mert gatyában hajtották vissza a katonák, közben meg úgy verték, hogy csurgott végig a vér a lába szárán. Vallatták, hogy mit csinált, de csak azt hajtogatta, hogy ő nem emlékszik semmire se. Közben anyámat, aki még élt, be kellett vinni a városba, a kórházba. Szerencsére nekünk még megvoltak a lovaink, mert azelőtt lehetett a faluban kilencszáz ló, de ak-

Szovjet katonanő és jugoszláv partizán Zentán, 1944 októberében
(Zentai Történelmi Levéltár, Fényképtár – Stevan Kragujević felvétele)

korra már csak úgy húsz-harminc maradt, az is mind sánta vagy kehes. Apám meg az istállóajtót berakta cirokszárral, nem látszott, hogy bent áll a kocsi is, meg a két ló. No, most előhúztuk a kocsit, kivezettük a lovakat, a kocsidereket megraktuk szalmával, egy orosz katona felült velem, azzal megindultunk a nyári úton, azért nem a kövesúton, hogy a kocsi ne rázza annyira a sebesültet. Vittük anyámat a kórházba, a legnagyobb rangú tiszt adott hozzá papírt. Ott fogadott is minket dr. Förgeteg sebész főorvos, de csak annyit mondott, hogy másnapig nem tud semmit se mondani. Másnap kilenc óra körül megint bementem, de akkor már csak úgy gyalog. Megint kaptam az orosz tiszttől papírt. A város szélén ott állt az őrség, már jó messziről rám fogták a fegyvert: fekiüdjek le! Azzal odajöttek, keljek föl, odaadtam nekik a papírt, rögtön szabad volt az út, még azt is mondták, hogy ha valahol megállítanak, csak ezt a papírt mutassam, mehetek vele akárhova. Be is jutottam a kórházba, csakhogy ott rossz hír várt rám, azt mondta a doktor úr, hogy anyámnak, amikor elesett, a derekánál elszakadt a gerincvelője, attól felfelé mindenét bírja mozgatni, de járni már nem fog tudni soha. Mondtam, csak legalább köztünk legyen, még ha tolószékben is élete végéig. Hát ők mindent megtesznek, mondta a doktor úr, de sajnos, nem úgy lett, mert annyi volt ott a sebesült, meg a megerősökolt nő, hogy anyámnak a lőtt sebét huszonnegy órán át

nem tudták ellátni, kifertőtleníteni, aztán meg már késő volt minden. Ez október 14-én történt, október 21-én virradóra meghalt szegény. Közben meg apámat is el kellett temetnünk, de hát a temető fönt van a nagyparton, veszélyes hely az. Az orosz parancsnok is azt mondta: »Itt van az utca végén egy szép japánfa [japán akác], jó hely, jeles hely lesz az, temessétek csak oda!« Hanem öregapám erről hallani se akart, csak a temetőbe, majd ha szűnik ez a rajon, mármint a lövöldözés, merthogy egész éjszaka ittak meg lövöldöztek a katonák, nehogy tik is úgy járjatok, mint apádék! Hát reggel aztán becsavartuk apám holttestét lepedőbe meg rongypokrócba, sajnos azon a végtelen rossz úton kirázódott a feje, de hát neki, szegénynek az már mindegy volt. Csúnya, esős idő, akkora sár volt, hogy a kocsi deszkájáig ért, a lovak úgy vágták, öt méterre is repült. Nagy Némedi Károly, Tóth Misa, Fodor Pista apja jöttek velem, az Isten fizesse meg nekik az emberségüket! Két orosz lovaskatonával is találkoztunk, azok meg, amíg elhaladtunk, leszálltak a lóról, levették a sapkát... János bácsi, a sírásó azt mondta, álljunk csak be a hullaházba, vagyis egészen mellé, mert mindig erről, északnyugatról jönnek a lövések, ő már kiásta a sírt, majd éjszaka temeti be. Hát ahogy ott beszélgetünk, nem odaerestettek egy sorozatot, csak úgy pattogott le a zsindegy a hullaházról! A lovak meg ijedeztek, de azért mégis csak szerencsésen hazaértünk.

Zentaiak szovjet katonával, 1944. október 8-án
(Zentai Történelmi Levéltár, Fényképtár – Stevan Kragujević felvétele)

Szovjet katonák vonulnak a lakosság kíséretében Zentán, az Adai utcán 1944. október 8-án
(Zentai Történelmi Levéltár, Fényképtár – Stevan Kragujević felvétele)

emberek a történelemben

No, akkor aztán az orosz parancsnok adatott nekünk egy táblát, hogy azt szögezzem csak a bejárat fölé, hozzánk többet senki be se teheti a lábát. Úgy is lett, attól kezdve oda egy orosz katona se jöhetett be, a lányok meg a menyecskék, ha az oroszok erőszakoskodni próbáltak velük, csak mi-hozzánk szöktek, menekültek.”

Viakter Jánost a zentai Járásbíróság 1949-ben nyilvánította holtta, a végzés szerint „1944 októberében szerencsétlenség folytán életét vesztette”. Viszont a zentai Belügyi Osztály átiratában – amely alapján a bíróság meghozta a végzést – az állt, hogy a „szovjet-orosz katonák kivégezték 1944-ben”!

A szabadkai felsőbb parancsnoksághoz intézett, 1944. november 18-ai keltezésű jelentésében a zentai Várospancnsokság kitért az illetékességi területén tartózkodó szovjet csapatok tevékenységére. Hírt adtak arról, hogy november 16-án Horgosnál repülőgéptámadás során két szovjet katona életét vesztette, hat pedig megsebesült.

A jelentésben a szovjetekre vonatkozóan még közlik, hogy „...Horgoson nagyszámú orosz katonaság tartózkodik, amely átvonulóban van, és amely a népfelzabádító bizottságon keresztül látja el magát. Ugyancsak nagyszámú orosz katona tartózkodik Zentán, akik a Zenta–Topolya kövesút javítását végzik, egy részük pedig Adánál, a Tiszán átívelő pontonhídon dolgozik.”

1944. november 16-án Zentára nagyobb szovjet katonai egészségügyi alakulat érkezett azzal a céllal, hogy a városban katonai kórházat létesítsen. A városparancsnokság a Tisza parton álló Amerika Szálló épületét bocsátotta rendelkezésükre, valamint a szükséges felszerelés egy részét is biztosította. Ez az intézmény gyakorlatilag csupán szállásul szolgált a sebesült és beteg szovjet katonák számára, hiszen rajtuk végrehajtott műtéteket és gyógykezeléseket a városi kórházban, a helyi orvosok végezték.

Egyre nagyobb gondot okozott a szovjetek élelmiszerekkel való ellátása, hiszen csak kenyérből naponta 1600 kg-t igényeltek. A városparancsnokság november 19-ei jelentéséből kitűnt, hogy a hús még inkább hiánycikknek számított, mert „...Zentán már az összes jószágot – ami nem vontatásra vagy tenyésztésre van előírnyozva – levágtuk. Ezért utasítást kérek arra vonatkozóan, hogy az illetékességi területemen lévő vágójószág rekvirálható-e a katonaság részére.”

Martonoson a szovjetek 1,5 vagon gabona kiadását követelték a községi raktárból.

A városi Népfelzabádító Bizottság felhívása Zenta lakosságához, 1944. október 8. (Zentai Történelmi Levéltár, Fényképtár)

Tornyoson 1944. november 18-án történt gyilkosság, ami a szovjet katonáknak volt betudható. Radulović városparancsnok jelentésében a következőket írta erről:

„Jelentem, hogy tegnap éjjel Tornyos településen áthaladt egy orosz katonai szállítmány, és reggel egy halott leányt találtak, akivel golyószóróból kilőtt lövedék végzett. Az orvos megállapította, hogy csak nemi erőszak kísérlet történt, de azt nem tudta megállapítani, hogy ki ölte meg a leányt. A temetést engedélyeztem, utólag jelentem a leány nevét és nemzetiségét.”

A szovjet katonák fokozott jelenléte által okozott helyzet 1944 novemberének közepén a bortermeleséről nevezetes Horgoson vált a legkritikusabbá. A horgosi Népfelzabádító Bizottság 1944. november 24-én panaszt tett a zentai Várospancnsokságnak a falu borkészletének eltulajdonítása miatt:

„Szóbeli parancsuk értelmében tilos bort árusítani, mind a magántermelőket, mind pedig az állami tulajdonút, mivel az orosz hadsereg már húsz napja vonul a falun keresztül, és itt állomásozik, a bort hordó számra rabolják, az iszákosság szörnyű méreteket öltött, a lakosság menekülne a faluból, vagy kiengedné a bort a hordókból, hogy elfogyjon.

A fent említettek miatt kérem a parancsnokot, hogy engedélyezze a bor árusítását, a magán- és az állami tulajdonú is, mert a bor így is az oroszok kezére kerül, még a hordók is, és a beszédett pénzből meg lehetne indítani a gazdaságot, így pedig sem pénz, sem bor, sem munka nem lesz.”

A jelentés szerint a szovjet katonák fosztogatták, kárt tettek a jószágállományban is:

„Szinte az összes kocsit és lovat elhajtották, a szarvasmarhákat, sertéseket és más jószágokat lelövik vagy elhajtják.”

A jelentésből az is kitűnt, hogy a helybeliek – sem magyarok, sem szerbek – nem érezhették biztonságban magukat, az erőszakosan fellépő szovjet katonák ellen pedig a népörség tagjai nem mertek erélyesebben fellépni:

„...Kérem továbbá a parancsnokot, hogy a szabadkai Térségparancsnokságtól bármilyen kérvény a rendfenntartásra legalább tíz orosz katonát és egy tisztet, akik az orosz katonák ellen beavatkozhatnának, mert fizikailag is bántalmazzák a lakosságot, a Népfelzabádító Bizottság tagjának, Božin Vujicának bevették a fejét.

A szerb házakban asszonyainkon és idősebb leánygyermekinken erőszakot tesznek.”

A városparancsnok válaszában tudatta, hogy a kérést továbbította magasabb katonai parancsnoksághoz „...sürgősen kérni kell az orosz katonaság segítségét, hogy a helyzet a faluban lecsillapodjon, és hogy a falu ne maradjon minden nélkül, mert fennáll a veszély, hogy az átvonuló csapatok mindent elhurcolnak.”

Elrendelte, hogy az erőszakoskodások kapcsán a helyi Népörség parancsnokához kell fordulni „...akinek feladata, hogy megvédje a polgári lakosságot és vagyonukat. A Népörség parancsnoka a legerélyesebben akadályozza meg akár a mi katonáinkat, akár a Vörös Hadsereg katonáit, hogy bűncselekményeket kövessenek el.”

A zentai Várospancnsokság 1944. december 2-ai jelentése szerint a szovjet csapatok

Partizánok a zentai parkban, 1944 októberében (Zentai Történelmi Levéltár, Fényképtár – Stevan Kragujević felvétele)

szolgálatában Zentán ezerszáz mozgósított munkaszolgálatos dolgozott a vasúti híd, Adánál pedig százötvenen a gyaloghíd építésén/karbantartásán.

A vasúti híd építésén nyolcszáz szovjet katona is dolgozott. Az építkezést szovjet mérnökök és technikusok csoportja irányította, akiknek ellátását szintén Zentának kellett biztosítania.

A hídépítési munkálatok közben a szovjet szakemberek elrendelték az árvízvédelmi töltés átvágását azzal, hogy – hozzá nem értő módon – abból csupán egy méter magasságot akartak meghagyni. Ez ellen a Bácska-tiszai Ármentesítő Társulat szakemberei erélyesen próbáltak tiltakozni a zentai Várospancnsokságnál. Felhívták a figyelmet, hogy a Tisza tavasszal bekövetkező magas vízállása esetén katasztrófa következhet be, és a zentai határ a várossal együtt víz alá kerülhet.

A zentai híd építéséről 1944. december 6-án – a jugoszláv katonai hatóságok tiltakozása ellenére – a szovjetek nyolcszáz mozgósított civil munkást Bajára szállítottak, ahol szintén hidat építettek a Dunán. Az előzetes ígérek szerint a munkásokat tíz napra kívánták igénybe venni: ez volt a zentaiak malenkij robotja.

A betörések Zenta központjában is szinte mindennaposak voltak. A zentai Várospancnsokság 1944. november 25-ei jelentése szerint „...1944. november 18-án három orosz katona betört Pollák Leó fehérnemű-kereskedésébe, amely a zentai György király utcában található, és különféle árukat vittek el”. A betörésre éjszaka került sor úgy, hogy az udvar felől kibontották a falat, így az őrző nem vette észre a cselekményt. A bejelentést követően a jugoszláv katonai parancsok azonnal a szovjet parancsnoksághoz fordult, de az elkövetők kilétét nem sikerült megállapítani.

Felhasznált irodalom és hivatkozások:

- Bővebben lásd A. Sajti Enikő: *Még hidegebb napok. Megtorlás a Délvidéken*. In: Rubicon, 2009/5, 30–38. A. Sajti Enikő: *Mit tudunk a „még hidegebb napok”-ról? A délvidéki megtorlás magyar áldozatai*. In: História, 2010/1-2, 37–43. Forró Lajos – Molnár Tibor: *Tragikus emberi sorsok 1944-ből a partizániratok tükrében*. Szeged–Zenta, 2013. Kasaš Aleksandar: *Madari u Vojvodini 1941–1946*. Novi Sad, 1996. Matuska Márton: *A megtorlás napjai. Ahogy az emlékezet megőrizte*. Újvidék, 1991. Mészáros Sándor: *Holtta nyilvánítva. Délvidéki magyar fátum 1944–1945. I. Bácska*. Budapest, 1995. Mészáros Sándor: *Holtta nyilvánítva. Délvidéki magyar fátum 1944–45. II. Bánság, Szerémség, Baranya, Muravidék*. H. n., é. n.
- Az eddig felkutatott levéltári források alapján 1944 őszén Adán kilenc magyar nemzetiségű személyt „likvidáltak” bírósági ítélet nélkül.
- Szloboda János: *Zentán történt '44-ben*. Pomáz, 2005. 203–207.
- Történelmi Levéltár, Zenta. F. 127 Járásbíróság, Zenta. R. 138/1949 – Viakter János holtta nyilvánítási ügye.
- Molnár Tibor: *A zentai kórházkapolna története*. Zenta, 2014. 18.
- Molnár. Levéltári dokumentumok.

ITTHONLÉTÜNK FORRÁS AIRÓL

2018 végén a Forum Könyvkiadó Intézet gondozásában megjelent Silling István és Silling Léda *Nyugat-bácskai Szűzanya- emlékek* című tanulmánykötete. A szerzőpáros Nyugat-Bácska, azaz szülőföldjük szabadtéri Szűzanya- emlékeit kutatta fel, tanulmányozta, írta le a tudós megfigyelők alaposával.

Mindkettőtöknek jelent már meg könyve a kiadónál, de adódik rögtön a kérdés: miért döntött apa és lánya a közös kiadás mellett? A tudományos rálátásokat tekintetében egyébként milyen közös pont vagy pontok tapinthatók ki köztetek, ha most csak a jelen kutatások tárgyát tartjuk szem előtt?

S. I. – Mindketten néprajzkutatók vagyunk. Jómagam folklóristaként a vajdasági archaikus népi imádságok nyelvi aspektusainak vizsgálatából doktoráltam, Léda a vajdasági vásárok világáról, történetéről, mai megjelenési formáiról írta disszertációját. Már első pillantásra úgy tűnik, hogy én állok közelebb a könyv témájához, a szabadtéri szakrális emlékek kutatásához. A családi együttélés azonban megszüli a hasonló érdeklődést, sok esetben az együtt gondolkodást is. Azt hiszem, ez természetes jelenség. S én magam is így látom jónak. Örülök, hogy gyermekemnek éppolyan fontos egy-egy népi szakrális emlék léte és megmaradása, mint nekem. De még fontosabb is! Ugyanis ő a Szabad-

kai Községközi Műemlékvédelmi Intézet néprajzkutatója, vagyis hivatalból is kutatnia s óvnia kell ezeket az értékeket. Szerencsés találkozás ez, de nem véletlen, és nagyon jó, hogy így van. A jelen könyvet is – többéves közös gondolkodás és kutatás után – ez az együttállás hozta létre.

Hogyan terelődött a figyelmetek a Mária- emlékekre, a szabadtéri szakrális alkotások ezen megnyilvánulási formáira?

S. I. – Egy-egy meglévő vagy hajdani emléknek története van. Ahhoz, hogy beszámoljunk létezéséről, tudnunk kell létrejöttének történetét, a létrehozás szándékát, a megmaradás zálogát, lehetőségét. A török idők után a vidékünkön alig maradt keresztény emlék. Talán a Bács melletti erdőben álló Remete Szent Antal-kápolna az egyetlen, amely – a legenda szerint – a török idő alatt jött létre. Persze az aracsi Pusstemplom romjai akkor már rég megvoltak. De Nyugat-Bácskában csak a szondi templom Szent Lőrinc titulusa, valamint a monostorszegi Péter és Pál apostolok-templom titulusa őrizte

meg hajdani védszentjének hírét. A felszabadított országrészek az osztrák császár felségterületévé lettek, Bécsből irányították betelepítésüket, s az ide érkező népességnek az udvarhoz való vallási lojalitása is evidens volt. A Habsburg-uralkodóház védszentje a Mariahilfe, azaz a Segítő Szűz Mária. Tiszteletét illet követni, mondhatnám: másolni a vidéki nemességnek meg a hívőknek is. És ez az időszak hosszú ideig tartott, tehát volt alkalom, lehetőség Mária- emlékművek emelésére. Különben ugyanez szülte az uralkodóház társvédszentje, Nepomuki Szent János kultuszát is, akinek a szobra szintúgy sokfelé megtalálható szűkebb hazánkban. Tehát a Szűzanya-tisztelet különböző megnyilvánulási formái templomokat, temető- és kálváriakápolnákat, szobrokat hozott létre főleg a 19. században – például Nagyboldogasszony, Kisboldogasszony, Segítő Szűz Mária, Szepőltelen Fogantatás, Fájdalmas Anya, Hétfájdalmú Szűz Mária, Lourdes-i Szűz Mária, Mária Szíve titulusúakat. Ezek közül még több is megvan, hiszen ahol a létrehozó lakosság nem cserélődött ki teljes egészében, ott mindig akadtak jóérezsű és lelkiekben buzgó letéteményesei a megóvásnak. És ez a folyamat máig él: újabbak is születnek napjainkban. Kultuszuk élő, népes zarándoklataikban mi is részt veszünk. Ezt kutatni, feltárni, dokumentálni lett a vállalt feladatunk.

Silling István

Silling Léda

Természetesen nemcsak a Nyugat-Bácska szabadtéri emlékeivel foglalkoztok a könyvben, kitekintetek az egész Vajdaságra is, ám a hangsúly mégis a szülőföldteken marad. Értelmezhető ez egyfajta lokálpatriotizmusként? Hogyan élték meg ezt a tájat?

S. I. – Mindketten valljuk, hogy a mi szülőföldünk a Bácska, azon belül is a nyugat-bácskai rész, ami ugyan nem túlságosan látható módon válik önálló tájegységé, de vannak sajátos elemei. Persze nem választható el teljesen akár az egész Vajdaságra vagy az egész Dél-Alföldre jellemző vallási kultúrától. Az itt hajdan és ma élő többnyelvű, többnemzetiségű, felekezeti heterogén népesség azonban másként alakítja magát az itt felnövekvő, ide született embert. Talán valami helyi genius loci jelenik meg bennünk. Ezt nem lehet nem észlelni, s nem lehet nem szeretni.

S. L. – Az biztos, hogy Kupuzsina a szeretett szülőfaló, s a falu néprajzi kutatása és bemutatása melletti elkötelezettségünk révén akár lokálpatriótáknak is nevezhetnek bennünket. Mi ezt az attitűdöt ragaszkodva vállaljuk.

S persze nemcsak a szakrális terek „megfogható” elemeit, emlékeit veszitek górcső alá: a kötet elején – mintegy mottóként – felbukkan egy nagyon szép archaikus népi imádság, illetve utaltok a ponyvanyomtatványokon terjedő vallásos szövegekre is, sőt egy-egy motívumot kapcsolattörténeti kontextusba helyeztek. A kutatás efféle „kiterjesztésére” a rendszerszemlélet miatt volt szükség?

S. I. – Igen. A szabadtéri szakrális emlékek létrejöttének lelki indítékai hangsúlyosak. Az állítatások alapját a vallás megélésének foka, a vallásos ember számára az igaz élet vállalása képezi. Ebbe beletartozik az imádkozás – akár kanonizált, akár apokrif szövegek mondása –, a zarándoklatokon való részvétel, az ünnepek tisztességes megülése, a miselátogatás,

az alamizsnázkodás, a böjt megtartása, a közösségi vagy egyéni fogadalmak betartása stb. Mindezekről a jelenségekről – vagyis a népi vallásosság fogalmihoz kapcsolódókról – szövegek születtek az évszázadok folyamán különböző nyelveken. Több ilyen nyomtatvány forgott közközen Nyugat-Bácskában is, amelyeket akár itt adtak ki, akár itteni szerzők írták, költötték őket. Mindezek megismerése fontos a kutatás számára, ugyanis ezek hathatósan ébren tartják, támogatják a vallásos lelkiéletet, és sokszor hitbuzgó cselekedeteket is inspirálják. Ez igenis jól kialakult rendszer, amit egységben kell vizsgálni. Ilyen meggyőződésből alakítottuk mi is a kutatás módszertanát.

A Mária-tisztelet a térségben a törökök utáni barokk korban kezd „kifejlődni” – olvashatjuk a könyvetekben. Mivel magyarázható e kultusz virágkora? Jutottak-e a kutatás, a terepmunka során valami egészen meglepő vagy meghökkentő fejleményre?

S. I. – A Szűzanya- emlékek létrejöttéről már szóltunk. De a terepet járva – bár én rólu, s a hatvannyolc évemmel a hátam mögött azt hittem, hogy mindet ismerem – többször kiderült, hogy bizony vannak még felderítetlen emlékek, például a temetőkben, ahol míves síremlékek váltak köztiszteletben álló szakrális emlékké, vagy pedig az elhagyott német templomok, temetők elburjánzott részei rejtene még ismeretlen szobrot. A dedikációk szövegei arra mutatnak rá, hogy ebben a régióban a katolikusság három nyelven: németül, magyarul és horvátul-bunyevácul fogalmazta meg akár a Mária- emlékek, akár a kálváriastációk oszlopainak felajánlását. Van olyan településünk, ahol mindhárom nyelv szerepel egy emlékegyüttesen. A monostorszegi kálvárián például a heterogén lakosság közös kultúrájának szép egyetértését példázva.

S. L. – Meghökkentő jelenségre lelni szabadterén kevesebb az esély, hiszen az itteni állítatások

A kötet borítója (könyvterv: Blaskó Árpád)

beszélgetések

mindenki számára és mindig jól láthatók. Az utóbbi években kiderült, hogy a templombelsőkre rejtenek még sok értéket, s igényelnek több kutatást.

Tanár úr, egyszer úgy fogalmaztál a magukra maradt szentjeink szobrainak kapcsán, hogy ezen emlékek elhanyagolása „szellemi környezetszennyezésnek” tekinthető, amelynek oka a lakosságsere. Nem akarok provokatív lenni, de csak a lakosság átrendeződésével, átszerveződésével magyarázható a jelenség? Vagy mondjuk a hétköznapi ember vallásának, hitének a háttérbe szorulásával is? Mi a tapasztalatotok?

S. I. – A szellemi környezetszennyezés léte és meghatározása mellett továbbra is kiállok az általunk kutatott szakrális kisémlékeket érintően. Svallom, hogy a második világháború utáni vallástalanítási ideológiai folyamat idézte elő, kezdte meg az ilyen rombolást. Akiknek ezek ismeretlen és idegen, tőlük távol álló létesítmények, a velük nem rokonszenvező lakosságrész vallási kultusz tárgyai voltak, azokat sokszor deszakralizálták, esetleg el is tüntették. A katolikus

szellemiséget célzatosan romboló tevékenységükért nem kellett felelniük, a sértettek pedig féltek szóvá tenni, nehogy retorzió érje őket. Ez korábban nem volt jellemző erre a vidékre. De sajnos virtusból elkövetett szoborrongálások, keresztdöntögetések is előfordultak, s ebben az őshonos lakosság tagjai is részt vettek. A szabadtéri szakrális emlékek a mi itthonlétünk forrásai, fontos és megkerülhetetlen emlékei, hovatartozásunk, identitásunk meghatározói. Helytörténeti szempontból is értékes állomások. Mindezek mai állapota sokszor a mára kialakult „nem törődöm a máséval” felfogás kifejezője. Ilyen tönkretett, megrongált, elhanyagolt emlékeink jelen környezetünket, szellemi jóérzésünket rontják, szennyeznek, s a még graffitivel is összefirkált, csonkolt feszületek a kultúrát tisztelőt szinte megbotránkoztatják. Először is a családunk, s ha a családnak még vannak gondos hozzátartozói, avagy ha az emlékeket megmentő közösség eléggé öntudatos, akkor továbbra is épségben fognak állni vagy visszaállni feszületeink, Szentháromság-oszlopaink, szobraink. Fogyatkózó létszámunk is kihat az emlékművek karbantartására, de nem okvetlenül. A hanyagság és a „nem az én dolgom” hozzá-

állás szép és értékes dolgainkat hagyja pusztulni ma is. De azért olyan példákkal is szolgál akár a nyugat-bácskai, akár más vajdasági vidék, hogy a vallásmegélés különböző pozitív formákban is megnyilvánul. Ebben persze nagy szerepük és bátorító példaértékük van a szaporodó pravoszláv templomoknak, az újraállított ortodox feszületeknek is.

Nem hagyhatjuk szó nélkül azt a körülményt, hogy a könyvben egy híján száz fotó jelent meg a kutatott szobrokról, oszlopokról, síremlékekről, út menti keresztelvényekről, kis kápolnákról, ikonképekről. Mennyire tekinthetők e fényképek a könyv szemszögéből nézve „illusztrációknak”, és mennyiben archiválásnak?

S. I. – A szakrális emlékek állíttatása nem csak a buzgóság és az istenhit vagy szenttiszelet egyetlen mozgatóereje. Egy-egy szobornak, feszületnek vizuális értéke is van, jellemző ikonográfiai megjelenítése, sőt edukatív szerepe. Ezekkel együtt kell szemlélnünk a vallásgyakorlás ilyen megnyilvánulásait. Emellé pedig észre kell vennünk az emlékek talapatán álló dedikációkat, felajánlásokat, amelyek leginkább

az *Isten dicsőségére állíttatta...* kezdetű szöveggel indítanak, de a legnagyobb méretű betűket az emeltető neve kapja! Itt tehát az elnyert kegyelmi állapotért a maga tettét is igazoltnak látja, s megörökítendőnek tartja. A Te szavaddal élve: archiválja önmaga cselekedetét. A mi dolgunk, a népi vallásosság kutatóié pedig az volt, hogy szülőföldünk szenttiszeletéről hírt adjunk, az egykorvult vagy a mai állapotot dokumentáljuk. Ezt pedig illusztrációk, fényképek, levéltári dokumentumok nélkül sokkal nehezebb és szárazabb lenne. Maguk az emlékművek még esztétikai minőség hordozói is – lett legyen szó akár művészi alkotásról vagy helyi kőfaragó munkájáról, amelyen még az adott falusi színhely használat is jól tetten érhető –, s ezt csak a fénykép mutathatja be. Ezért lett ilyen gazdagon illusztrált a könyvünk, amit a kiadónak ezúttal is köszönünk.

Vallom: a könyvkiadásban elengedhetetlen, hogy az igényes tartalomhoz megfelelő és esztétikus forma is társuljon – ekkor válik a könyv kerek egészzé. Könyvetek arculatát Blaskó Árpád tervezőgrafikus álmodta meg. Mi a véleményetek a munkájáról?

S. L. – Blaskó Árpád a könyvünk megtervezésénél kellőképpen tiszteletben tartotta elképzelésünket a bemutatásra kerülő illusztrációkat illetően. A tervezéshez igazán ő ért, s mi csak örömmel tudtuk nyugtázni, hogy az ízléses betűgrafika, a szellősség, az áttekinthetőség vagy a könyv formátumának megválasztása, a képeket övező, de belőlük fakadó úgynevezett paszpartu mennyire széppé és különlegessé tudta tenni a kiadványunkat. Köszönet illeti érte.

Mi a tervetek a jövőre nézve? Várhatunk tőletek újabb könyveket, újabb közös megjelenést?

S. L. – Terveink természetesen vannak. Mindkettőnknek megvan a maga úgynevezett szakmai szakterülete, és van kedvenc témakörünk is, sőt nekem még munkahelyi kötelezettségeimből adódó publikálási feladataim is vannak. Közös tervünk is volna, ha lenne rá időnk, hiszen a szülőfalunk és szülőföldünk még mindig több témával kínálja és várja az értő néprajzi feldolgozást. A munka tehát folytatódik.

Köszönöm a beszélgetést, erőt és kitartást kívánok a munka folytatásához!

kritika

ÁTVÁLTOZTATHATÓ-E A GONOSZ?

Sándor Zoltán: A gonosz átváltozása, 2018, Veszprém, Vár Ucca Műhely

„Ó, a sötétség; verejték, mely kiüt a jeges homlokon, s a szomorú álmok a borban, a falusi kocsmában, feketefüstös gerendák alatt.”

(Georg Trakl: A gonosz átváltozása, ford. Rónay György)

Georg Trakl e versrészletét olvasva ízelet kaphatunk Sándor Zoltán legújabb novelláskötetének vezérgondolatáról. Az embereket, de főként a művészeket, a filozófusokat, a teológusokat mindig is érdekelte a GONOSZ, hogy hogyan és miért született, valamint miképp működött és működik a világban?

Vajon lehet-e olyan helyen élni, ahol nincs levegő, bizalom, remény, ahol nem létező fogalom a jobb holnap, a szebbnek tűnő távlati jövő? Lehet-e létezni, tervezni, szeretni ott, ahol szorongás, vérgőz, durvaság, közöny, elhatárolódás és belenyugvás jellemzi az emberek minden napjait? Hogyan és milyen érzelmeket tud közvetíteni az az ember a sajátjai és a világ felé, akit a gonosz különböző arcai, megnyilvánulásai megfosztottak a családi meghittség bensőségességétől, a társadalmi biztonságtól, az anyagi jólétől? Milyen lesz az a jövő, amelyet lelkileg megcsönkített emberek kénytelenek építeni? Van-e ebből a pokoli zsákutcából kiút? Ezek a kérdések vetődhetnek föl az olvasóban, ha kezébe veszi Sándor Zoltán legújabb novelláskötetét, *A gonosz átváltozását*.

Szabad-e a megnyomorított, peremre szorult kisember vergődéseiből művészetet kovácsolni? Ha igen: miért? Figyelmeztetésül a jövőnek? Sajnos ezt a célt, törekvést sem a történelem, sem az irodalom nem tudta teljességében elérni ez

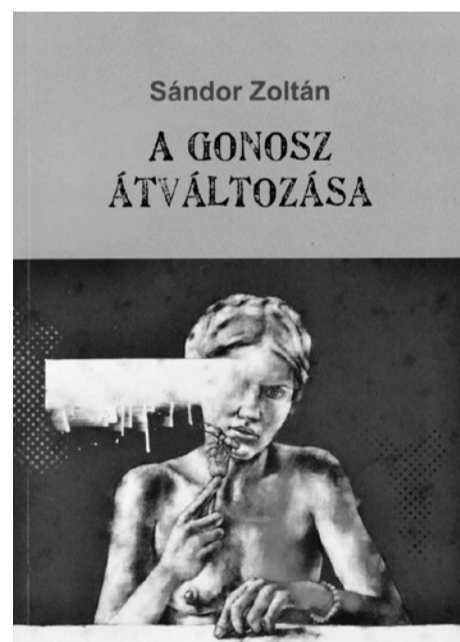
idáig. Az emberi gonoszság többször volt erősebb a történelem és irodalom figyelemzető, tanító szándékánál. A jelenkor embere mégis vissza-visszanyúl jelene borzalmainak leírásához, megfestéséhez, megfilmesítéséhez. Amennyiben ezt tényleg művészi eszközökkel és sajátos, egyedi nyelvezettel teszi, akkor helyénvaló a készítése, a cselekedete. Sándor Zoltán pedig megfontoltsággal, aprólékosan teszi művésztette a vajdasági magyar emberi sorsok kényeszerű torzulásainak megdöbbentő voltát. Irodalmi eszközökkel dokumentálja a kilencvenes évektől zajló folyamatokat. Novellái továbbra is a helyi színek (couleur locale), a délvidéki magyar emberi életutak bemutatásának hagyományát ápolják, ám általános érvényességgel is bírnak, kitekintenek a vidékiség légköréből és az egyetemesség – ez esetben a gonoszság – törvényszerűségeit vetítik le a „mi hazánk tájára”.

Sándor Zoltán új novelláskötetének írásaival már találkozhatott az olvasó különböző antológiákban, és több novelláját díjazták is. Azt, hogy a különböző lapokban (Bárka, Irodalmi Jelen, Kilátó, ÚjNautilus) megjelent novelláit most kötetbe szerkesztve is olvashatjuk, dicséretes, hiszen füzérbe gyűjtve többszörösen felerősítik egymást az elbeszélések. Főleg a kötet utolsó öt novellájánál érvényes ez, ahol a háborús évek „élményei” bénítják

le az olvasót. Jó, hogy valakinek volt mersze és tehetsége így leírni mindazt, amivel akkoriban – és még most is – a vajdasági magyarok, de nem csak ők, hanem Jugoszlávia minden értelmes lakója szembesülni volt kénytelen. A kötet első öt novellája az általános érvényű elidegenedés mentén kapcsolódik egymáshoz. Aki figyelmesen olvassa az elbeszéléseket, megdöbben azon, hogy a gonosznak milyen sunyi arcai vannak. Hiszen az erőszakot, a durvaságot, az emberölést egyértelműen a GONOSZ megjelenési formái közé soroljuk. De ki gondolná azt, hogy a közöny, a beletörődés, a félrenézés, a kimagyarázkodás, a ridegség, az érzéseinknek a magunkba fojtása, a ki nem mutatása, a pártoskodás, a lefitymálás ugyanolyan romboló hatással vannak az életünkre, mint a bombázás, a kínzás vagy a megbélyegzés. Ezek az első látásra lényegtelennek tűnő, a mindennapiinkkal velejárá tulajdonságaink sokkalta mélyebb befolyással vannak a méltóságunkra, mint azt az átlagember gondolná. Sándor Zoltán mesterien ábrázolja ezeket a folyamatokat a novelláiban. Nemcsak megdöbbenet, szórakoztat, hanem szembesít is bennünket. Olvasás közben az embernek nem jut rá ideje, hogy elvonatkoztassa magától a GONOSZ mesterkedéseit, hanem merev izmokkal, lélegzet elfojtva, tágra nyílt szemmel borzad el, éli át és vetíti magára Sándor Zoltán hőseinek szűk vagy teljesen ellehetetlenített mozgásterét.

Egyedül az első elbeszélés üt el témájában a többitől. A kötetben első hangnak,

Wilhelm József

felütésnek nem felel meg, mert mást vár ezt követően az olvasó, főleg, ha ismeri a szerző korábbi köteteit. Szerkesztési hibának tartom, bár mondanivalójában valóban összecseng a többi novellával. Ennek ellenére bátran ajánlom az olvasóknak a könyvet, mert az elbeszélések nem a mainstream média által élénk rajzolt rózsaszín világot, hanem a valóságot mutatják be. A címdalon látható Lázár Tibor-alkotás is ezt sugallja, hogy valaki átfesti a szemünk előtti valóságot, és meg is etet – ha engedjük – bennünket mindenfélével.

És, hogy átváltoztatható-e a GONOSZ? Az a novelláskötetből kiderül, amennyiben elolvassák!

„HA MAJD HENTESKÉSSSEL JÁR A HÁLÓSZOBÁTOKBAN AZ IGAZSÁG...” (HEINER MÜLLER)

Tasnádi István: Nézőművészeti Főiskola
Rendezte: Urbán András

Január 21-én a Kosztolányi Dezső Színház színpadán került bemutatásra a *Nézőművészeti Főiskola* című előadás. Tasnádi István darabjának rendezője, Urbán András az elmúlt időszakban színpadra vitt előadásaitól eltérően most olyan szatírákat mutatott be, amely csaknem kétórás fergeteges szórakozással jutalmazta a kortárs darabok kedvelőit. Mészáros Gábor és Kucsov Borisz, a színház két művésze mellett Mess Attila szerepelt az előadásban, aki a színház világától igen messzire evezett az utóbbi években.

A darabban Tasnádi István a színházak jövőjét olyan képtelen helyzetben ábrázolja, amely miatt először talán megütközik a néző. A színházbezárások és a közönség teljes elidegenedése mellett, a nyilvánvaló komikus túlzásokat leszámítva (például a művészek meglincselése) na-

gyon is elképzelhetőnek tűnnek az elbeszélte események, tekintve, hogy a kaotikus társadalmi és közösségi viszonyok mára milyen csavarokkal tudnak meglepni minket. Az országos és városi pártpolitika minden oldala megkapja megtisztelő helyét Tasnádi Góli Kornélia dramaturg által térségünkre aktualizált darabjában. Így válnak a ma még helyell-közzel működő színházaink a jövőben wellnessközponttá, kézművesműhelyé vagy a többségi párt által szervezett ajvárfózó verseny helyszínévé. Az események abszurditása már az előadás kezdetén eléri, hogy a közönség önfeledten kövesse végig a színpadi eseményeket. Kortárs darabok esetében ritkán fordul elő, hogy az aktuális közösségi problémák terítékre helyezését ennyire eredeti, mégis közvetlen, egyszerű módon és

humorral kidolgozva tegyék élvezhetővé az alkotók.

A három megalázott, kiégett színész elhatározza, hogy új nézőközönséget nevelnek, mert a szakma újjáélesztéséhez gyökeres változásokra van szükség. Erre lenne hivatott a *Nézőművészeti Főiskola*, az első évfolyam pedig az aktuális nézőkből áll, akik ezzel arra vállalkoztak, hogy aktív részesei legyenek az előadás teljes folyamatának. Kortárs előadások esetében gyakran találkozhatunk a közönség aktivizálásával, a színpad elvi megszűnésével, megszokhattuk az aktuális politikai, társadalmi problémák nyílt bemutatását is, de ritkán akad olyan darab, amely ennyire találó módon dolgozza fel önmagát. Az alkotóknak köszönhetően olyan darabban bővült a vajdasági repertoár, amely a színházat középpontba helyezve, egészséges humorral próbálja saját helyzetét értelmezni a kortárs színházak világi dömpingjében. A Desiré Fesztivál idei programjában láthatott a szabadkai közönség ehhez hasonló színházközpontú megközelítést Uroš Kaurin és Vito Weis szlovén művészek kétszemélyes show-jában (*Hero 2.0 – The Show of All Shows*), amint a színészi önmegvalósítás és ambíció buktatóit tárgyalják. Esetükben ugyan a közönségnek nem volt közvetlen szerepe, a színházi lét, mint alaptéma azonban ugyancsak maradéktalan eredetiséget nyújtott estjük számára.

Vancsók Márió, a *Nézőművészeti Főiskola* ötletgazdája egy csaknem 1500 oldalas esettanulmány elkészítése után határozza el, hogy életre hívja az intézményt, ami a közönséget újra alkalmassá teszi a nézésre („Az ideális néző: üres edény”). Pontosan kidolgozza a nézőképzettség alapelveit, tantárgyait, lendületes karaktere pedig egy pillanatra sem engedi az előadást követő közönség figyelmének lanygulását. Mess Attila színművész pedig tökéletesen hozza Vancsók energikus, céltudatos és tudományoskodó személyét. Igazi vezetővé, ötletének vérbeli menedzserévé válik, aki valóban hisz önnön badarságaiban, sőt találmányaival is (telefonos gondolatolvasó detektor, izotópos nézőstimulátor) előmozdítani szándékozik a képzés sikerességét. Mess játéka közben szinte lubickol szerepében, ezért alig hisszük, hogy hosszú évek óta nem állt színpadon. Szagolnyák Imre, a meghasonlott, munkanélküli drámai színész szigorával, komolyságával járul hozzá a hallgatók/nézők képzéséhez ideális ellenpólust biztosítva Vancsók megnyerő személyiségének. Nagy színpadi pillanatait – mint Heiner Müller újra és újra el-

Fotók: Molnár Edvárd

kezdt henteskéses monológja – rendre megzavarja valamilyen prózai mozzanat, természetesen a még alkalmatlan közönség hibájából. Mészáros Gábor érett, kifinomult színpadi megjelenése maradéktalanul visszaadja az idősödő, de nem beérkezett művész önértetes kirohanásait, hogy végül kiderüljön, Szagolnyák valójában zugivó. Színházi Lacika, a főiskola asszisztensének karaktere jól kiegészíti a tanárpárost. Talaját vesztett figurája a színházbezárások szó szerinti áldozatát testesíti meg, hiszen csecsemőkorában a széksorok között találták rá, és az éppen szoptató színésznők táplálták. Számára a színházi lét tökéletesen nélkülözhetetlen, mert az intézmények bezárásával az otthonát veszítette el. Főiskolai feladata tulajdonképpen abban merül ki, hogy Vancsók kísérleteiben látja el az alany szerepét, bemutatja a „nézést”, a nézőtéri sírást, vagy éppen az izotópos stimulátor áramütései rázzák

csaknem halálra. Kiszolgáltatottságát Kucsov Borisz alakítja kellő naivitással, fiatalos frissességgel. A darabban használt számos kellék Lacika személyén keresztül kerül bemutatásra, s ezek is nagyban hozzájárulnak a bohózat lendületesen működő koncepciójához csakúgy, mint a Mezei Szilárd zeneszerző által komponált kísérőzene, amely jól kiegészíti a darab derűs, pergő ritmusát, illetve a drámai részleteket.

Tasnádi István darabjának Urbán András által színpadra állított előadása üdítő színfoltként jelent meg a szabadkai és környékbeli színházak kínálatában. A már „képzetten” távozó nézőközönség ugyanis bizonyosságot nyerhet általa arra nézve, hogy a kortárs színházművészet, amelyet, hogy időszerűen reagál az őt körülvevő társadalom rezdüléseire, képes a valódi önkritikára és nyitottságra, valamint arra, ami a legnehezebb, hogy nevéssen önmagán.

